

طراحی الگوی ایرانی اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی:

تبیین مشارکت نهادهای تخصصی

احدالله انگزی قدس، حسن گیوریان، کرم اله دانش فرد^۳

۲۹

دوره ۱۲، شماره ۱، پیاپی ۲۹
بهار ۱۴۰۲

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۹/۲۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۰۴/۱۵

صص: ۲۱۹-۲۵۸

شابا چاپی: ۲۲۲۲-۵۵۹۹

رتبه علمی

ب

پژوهشی، فصلت کوفی، در:
JOURNALS.MSRT.IR

DOR: 20.1001.1.23295599.1403.12.1.10.8

چکیده

انتخابات برخوردار از نظام یکپارچه و هماهنگ خط‌مشی‌گذاری، یکی از محورهای اساسی پیشرفت کشور است. از طرف دیگر، اجرای اثربخش خط‌مشی‌ها به مشارکت و همراهی تمامی ذینفعان، به ویژه نهادهای تخصصی بستگی دارد، لذا مشارکت به عنوان یک ابزار اساسی تقویت مشروعیت، اعتماد عمومی و بهبود شفافیت فرآیندهای تصمیم‌گیری در نظام‌های حکمرانی مورد توجه قرار گرفته است. پژوهش حاضر با هدف طراحی الگوی ایرانی اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی با رویکرد مشارکت نهادهای تخصصی انجام شده است. پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت گردآوری داده‌ها آمیخته (کیفی - کمی) با رویکرد اکتشافی متوالی است و با رویکرد تحلیل تم، ۳۸۵ شاخص در قالب ۴۰ مضمون پایه، ۱۶ مضمون سازمان دهنده و ۶ مضمون فراگیر احصا شده است. الگوی نهایی پژوهش بر اساس یافته‌ها در قالب ۶ مضمون فراگیر شامل شناخت و درک مساله عمومی، دستور کار خط‌مشی عمومی، طراحی و شکل‌گیری خط‌مشی عمومی، اجرای خط‌مشی عمومی، ارزیابی خط‌مشی عمومی و تغییر یا خاتمه خط‌مشی عمومی ارائه شده و پیشنهادهای مرتبط مورد توجه قرار گرفته‌اند.

کلیدواژه‌ها: الگوی ایرانی اسلامی، خط‌مشی‌گذاری عمومی، ارتقاء مشارکت، نهادهای تخصصی، شناخت و درک مساله عمومی.

۱. دانشجوی دکتری تخصصی مدیریت دولتی، گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. دانشیار و عضو هیئت‌علمی، گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت، واحد تهران مرکز و استاد مدعو واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
Has.Givarian@iauctb.ac.ir

۳. استاد و عضو هیئت‌علمی، گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۱- مقدمه

منشأ مشارکت عمومی در فرآیند تصمیم‌گیری‌های سیاسی به دموکراسی در یونان باستان باز می‌گردد و در قرن‌های بعد در معرض تغییرات مداوم بوده است. پس از یک مرحله بی‌توجهی در نیمه نخست قرن بیستم، از دهه ۱۹۶۰، مشارکت عمومی به عنوان یک ابزار اساسی توسط دولت‌ها برای تقویت مشروعیت، اعتماد عمومی به دولت و بهبود شفافیت فرآیندهای تصمیم‌گیری مورد استفاده قرار گرفت و به شکلی ویژه در سال‌های اخیر با گسترش انقلابی فناوری اطلاعات و ارتباطات از اهمیت بالایی برخوردار شده است (قربانی زاده و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۸۱). در واقع مشارکت عمومی در واقع از حدود دو دهه پیش وارد عصر جدیدی شده است. تغییرات گسترده و وسیع در حوزه‌های مختلف فناوری اطلاعات و ارتباطات، نوع ارتباط و تعاملات جوامع بشری اعم از افراد، سازمان‌ها و دولت‌ها را دگرگون کرده است. در این زمینه می‌توان به نقش گسترده و حیاتی رسانه‌های اجتماعی از یک نقش سنتی یعنی تبدیل اینترنت مبتنی بر سیستم ذخیره‌سازی و بازیابی اطلاعات ارتباطی منفعل و غیرفعال به یک نقش نوین مبتنی بر یک بستر ارتباطی دوطرفه تعاملی، اشاره کرد (ویرتز، دیسر و بینکوسکا، ۲۰۱۸: ۱). امروزه مشارکت در جوامع دموکراتیک و مدنی به صورتی نهادینه شده است که می‌توان از اصل برابری مردم به‌عنوان بنیادی‌ترین اندیشه زیرساز مشارکت در جهت تشریک‌مساعی افراد به‌منظور بهبود کیفیت زندگی در تمامی زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی یادکرد (مهرگان، فقیهی و میرسپاسی، ۱۳۹۷: ۲) و این در حالی است که مشارکت مردم در فضای جامعه را می‌توان مستلزم بودن یک نگاه فلسفه سیاسی بردبارانه و توسعه‌گرایانه از سوی دولت‌ها دانست به‌نحوی که به‌عنوان جزئی از یک راهبرد شهروندی جامع شامل پیگیری و لحاظ نمودن آن از طریق التزام فوری و نه مقید به امکانات خاص دولت‌ها به پذیرش تعهدات خویش، در احترام به حمایت و ایفای حق مشارکت به‌مثابه یکی از حق‌های بنیادین بشری مورد توجه قرار گیرد (قاری، ۱۳۹۷: ۴۴). این موضوع راهی برای عمیق‌تر کردن شیوه‌هایی که افراد عادی می‌توانند مشارکت مؤثر در خط‌مشی‌های عمومی که بر کیفیت زندگی آنان به‌طور مستقیم متأثر است در نظر گرفته شود. در واقع رویکرد فرصت‌های گاه‌گاهی برای رأی‌دهی، باید به نحوی به حالت

اجازه‌دادن و تشویق شهروندان به مشارکت در تصمیماتی که بر آن‌ها اثر می‌گذارد تغییر یابد که می‌توان در بسیاری از نظام‌های نمایندگی این اجماع را شاهد بود (ایانلو و همکاران، ۲۰۱۹: ۲۱).

در اسناد و برنامه‌های کلان و بالادستی کشور که در خط‌مشی‌های ابلاغی مقام معظم رهبری در حوزه علم و فناوری آمده است، توجه به ساماندهی و انسجام‌بخشی نظام مدیریت علم، فناوری و نوآوری تأکید شده است به‌نحوی که بیشترین موارد تأکید شده در حوزه‌های مدیریت دانش و پژوهش و انسجام‌بخشی در خط‌مشی‌گذاری، برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی در حوزه علم و فناوری و ارتقاء مستمر شاخص‌ها و روزآمدسازی نقشه جامع علمی کشور با یک نگاه و توجه خاص به تحولات علمی و فنی در منطقه و جهان، همچنین ساماندهی نظام ملی آمار و اطلاعات علمی، پژوهشی و فناوری کشور به طور جامع و کارآمد مبتنی بر تقویت نظام‌های نظارت، ارزیابی، اعتبارسنجی و رتبه‌بندی در حوزه‌های خط‌مشی‌گذاری علم و فناوری است (علی‌پور، ۱۴۰۰).

از طرفی از جمله راهبردهای کلان و ملی در نقشه جامع علمی کشور را می‌توان این‌گونه بیان داشت که اصلاح ساختارها و نهادهای علم و فناوری و انسجام بخشیدن به آن‌ها در مراحل خط‌مشی‌گذاری و برنامه‌ریزی کلان نیازمند بازنگری، اصلاح، یکپارچه‌سازی، ساده‌سازی و به‌روزرسانی قوانین و مقررات نظام علم و فناوری کشور با رویکردهای اصلاح فرآیندها و ساختارهای نظارت و ارزیابی علم، فناوری و نوآوری ملی و تعیین استانداردهای بومی در حوزه علم و فناوری است به‌نحوی که در چارچوب و محوریت نیازهای جامعه اعم از اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و مبتنی بر تعیین حدود مدیریت و مالکیت نهادهای مرتبط با حوزه علم و فناوری در راستای ساماندهی نظام تأمین مالی توسعه علم و فناوری، است (جمشیدی، ۱۴۰۰).

باتوجه به موارد تبیین شده؛ ولی در حال حاضر در ایران ما شاهد کمتر شدن نقش شهروندان در فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی هستیم، به‌طوری‌که ما شاهد یک شکاف و چالش اساسی در این مورد هستیم و نیاز اساسی مطرح شده در محافل و سیستم‌های خط‌مشی‌گذاری عمومی ضرورت تعامل سیستم خط‌مشی‌گذاری عمومی با شهروندان و جامعه مدنی است (رودساز و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۲). در واقع مراحل فرایند خط‌مشی‌گذاری را می‌توان شامل: ۱- شناخت و درک مسئله، ۲- دستور کار و طرح مسئله و تهیه و تدوین راه‌حل‌ها، ۳- شکل‌گیری خط‌مشی، ۴- اجرای خط‌مشی ۵- ارزیابی خط‌مشی ۶- اصلاح، بازنگری و خاتمه دانست (گرچی

پو و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۰). از طرفی نحوه وضع خط‌مشی در نهادها و دستگاه‌های مختلف دولتی، متفاوت است. تدوین هر خط‌مشی باید منطبق بر مدل، اصول و فرآیندهای خط‌مشی‌گذاری عمومی و الزامات و اقتضانات موردنیاز جوهره همان موضوع باشد. لازم به ذکر است یکی از محورهای اساسی پیشرفت، خط‌مشی‌گذاری عمومی مناسب و متناسب با شرایط محیطی است و از طرفی موفقیت در اجرای اثربخش خط‌مشی به مشارکت و همراهی تمامی طرفین به ویژه نهادهای تخصصی بستگی دارد، با این شرایط وقتی چنین الگوی پیاده‌سازی شود و با تأکید بر محیط و فرهنگ کشورمان باشد، ما می‌توانیم شاهد پیشرفت باشیم و چون این الگو بومی کشور است می‌تواند الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت در کشور تلقی شود. لذا الگوهای که از کشورهای غربی وارد شده‌اند با شرایط کشور همخوانی نداشته‌اند، بنابراین می‌توان با بهره‌گیری از الگوی ایرانی اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی با تأکید بر فرهنگ غنی کشور منجر به ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی و توسعه پایدار در همه ابعاد بشویم. از این رو با توجه به اهمیت و ضرورت این پژوهش می‌توانیم ضمن درک عمیقی نسبت به نقش و رابطه حیاتی ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی که موجبات توسعه را فراهم می‌نماید با بررسی محیط کشور و فرهنگ غنی آن موجبات پیاده‌سازی الگوی ایرانی اسلامی در خصوص ارتقاء مشارکت را فراهم سازیم.

۲. اهداف و پرسش‌های پژوهش:

با توجه به جایگاه و اهمیت مبحث مشارکت در خط‌مشی‌گذاری عمومی و خلاءهای که در این زمینه وجود دارد، بنابراین، هدف این پژوهش طراحی الگوی ایرانی اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی با رویکرد ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی است. در نتیجه با توجه به اهمیت مشارکت پژوهش حاضر به دنبال آن است که ضمن طراحی و تبیین الگوی موصوف، الگویی پی‌ریزی‌کند تا موجبات بر طرف نمودن این شکاف و خلأهای مطالعاتی با ارائه راه‌حل‌های جدید مشارکت، بهبود عملکرد خط‌مشی‌گذاری عمومی مبتنی بر نیازهای واقعی جامعه و ارزش‌قائل‌شدن برای نظرات سایر نهادهای تخصصی را فراهم کند. از این رو بر اساس هدف اصلی پژوهش، محققان به دنبال پاسخ به این سؤال هستند که مؤلفه‌های الگوی ایرانی

اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی با رویکرد ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی کدامند؟ و بر اساس این سؤال اصلی، همچنین به دنبال پاسخ پرسش‌ها و فرضیه‌های تحقیق جهت تدوین مدل نهایی می‌باشند:

۱-۲. سوالات فرعی:

مؤلفه‌های موثر در ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی در مرحله شناخت و درک مسئله عمومی کدامند؟

مؤلفه‌های موثر در ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی در مرحله دستور کار خط‌مشی‌گذاری عمومی کدامند؟

مؤلفه‌های موثر در ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی در مرحله طراحی و شکل‌گیری خط‌مشی‌گذاری عمومی کدامند؟

مؤلفه‌های موثر در ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی در مرحله اجرای خط‌مشی‌گذاری عمومی کدامند؟

مؤلفه‌های موثر در ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی در مرحله ارزیابی خط‌مشی‌گذاری عمومی کدامند؟

مؤلفه‌های موثر در ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی در مرحله تغییر یا خاتمه خط‌مشی‌گذاری عمومی کدامند؟

۲-۲. فرضیه‌های پژوهش:

در مرحله شناخت و درک مسئله عمومی، ماهیت مسئله، فلسفه مشارکت و سطوح مشارکت در ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی موثرند.

در مرحله دستور کار خط‌مشی‌گذاری عمومی، در نظر گرفتن هدف مشارکت و عوامل زمینه‌ای در ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی موثرند.

در مرحله طراحی و شکل‌گیری خط‌مشی‌گذاری عمومی، عقلانیت خط‌مشی‌گذاری عمومی، پویایی خط‌مشی‌گذاری عمومی و هم‌راستایی خط‌مشی‌های عمومی در ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی موثرند.

در مرحله اجرای خط‌مشی‌گذاری عمومی، بسترسازی و بهره‌وری خط‌مشی‌های عمومی در ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی موثرند.

در مرحله ارزیابی خط‌مشی‌گذاری عمومی، تداوم و استمرار و شاخص‌مداری در ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی موثرند.

در مرحله تغییر یا خاتمه خط‌مشی‌گذاری عمومی، عوامل تعیین‌کننده و نتایج و پیامدها در ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی موثرند.

۳. پیشینه پژوهش:

تاکنون پژوهش‌های متعددی در زمینه خط‌مشی‌گذاری عمومی، مشارکت، نهادهای تخصصی، همچنین عوامل موثر بر ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی و پیامدهای آن انجام شده است که برخی از آن‌ها جدول ۱ مرور شده است.

جدول ۱. خلاصه‌ای از پیشینه پژوهش

ردیف	پژوهشگر	عنوان	یافته‌های پژوهش
۱	رمضان‌پور و همکاران (۱۳۹۸)	ارائه الگوی عوامل مؤثر بر مشارکت نخبگان در فرایند تدوین خط‌مشی‌های عمومی نظام جمهوری اسلامی ایران	در بین عوامل احصا شده می‌توان به تأثیرگذارترین عامل (ایجاد شبکه‌های آموزشی و پژوهشی و فناوری بین دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی و سازمان‌های اجرایی کشور) و در سطح ملی تأثیرپذیرترین عامل (اصلاح رفتار سیاسی - اجتماعی) اشاره کرد.
۲	سلیمانی و همکاران (۱۳۹۸)	الگوی اقتضایی شناسایی مسائل عمومی در فرایند خط‌مشی‌گذاری ایران با تأکید بر عوامل پیش‌بران	مسائل عمومی شناسایی شده در ایران شامل: ۱- بازیگران دولتی (دولت، مجلس شورای اسلامی و افراد و نهادهای قانون اساسی)، ۲- بازیگران غیردولتی (گروه‌های ذی‌نفع و گروه‌های ذی‌نفوذ)، ۳- حساسیت موضوع، ۴- قلمرو موضوع، ۵- مقطع زمانی وقوع رویداد و ۶- هزینه ایجاد شده است.
۳	پورعزت و همکاران (۱۳۹۸)	شاخص‌های اولویت‌بندی عادلانه مسائل عمومی	نتایج پژوهش نشان داده است هر پنج شاخص شامل: ۱- گستره، ۲- فوریت، ۳- تسهیلگری حل سایر مشکلات عمومی، ۴- شدت و ۵- تأثیرگذاری

	بر رعایت ارزش‌های اجتماعی. از اولویت شایان توجهی برخوردار بوده است.		
۴	شیخ بگلو و همکاران (۱۳۹۹)،	ارائه مدل مشارکت ذی‌نفعان در خط‌مشی‌گذاری عمومی در سازمان غذا و داروی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی	سطوح مشارکت ذی‌نفعان: ۱- عوامل بسترساز مشارکت ذی‌نفعان، ۲- شرایط تعامل با ذی‌نفعان، ۳- عوامل اثرگذاری ذی‌نفعان، ۴- شرایط عملیاتی مشارکت ذی‌نفعان و ۵- نتایج و پیامدهای مشارکت ذی‌نفعان به دست آمد.
۵	قربانی زاده و همکاران (۱۴۰۰)	سناریوهای آینده مشارکت عمومی در خط‌مشی‌گذاری ایران	نتایج پژوهش منجر به چهار سناریوی دموکراسی تفاهمی، دموکراسی اکثریتی، اقتدارگرایی انتخاباتی شده است
۶	دشت بزرگی و همکاران (۱۴۰۱)	مشارکت ذی‌نفعان در دستور کار خط مشی عمومی کمیسیون انرژی مجلس شورای اسلامی	نظر به اینکه ذی‌نفعان مانند پلی برای قرار گرفتن جریان مسائل در دستور کار خط مشی عمل می‌کنند و در شرایط فعلی خلاء و فضای خالی حضور ذی‌نفعان وجود دارد.
۷	نوروزی و همکاران (۱۴۰۱)	طراحی الگوی مشارکت ذی‌نفعان در توسعه کارآفرینی دانشگاهی در ایران (مورد مطالعه: دانشگاه آزاد اسلامی)	نتایج نشان داد که عوامل تسهیل‌گر و بازدارنده آن شامل: ساختار سازمانی، فرایندهای تصمیم‌گیری، شبکه‌سازی ارتباطی، جهت‌گیری مدیران و سیاست‌گذاران، رویکردها به تأمین مالی، فرایندهای تقسیم سهام منصفانه می‌باشد که این عوامل تعیین‌کننده فرایند مشارکت شامل شناسایی ذی‌نفعان، تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان، اولویت‌بندی ذی‌نفعان، تعریف راهبردهای مشارکت ذی‌نفعان، پایش ذی‌نفعان هستند.
۸	رحیم زاده و همکاران (۱۴۰۱)	تدوین الگوی مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در نظام مدیریت شهری (نمونه موردی: کلان‌شهر تهران)	سازمان‌های مردم‌نهاد در مشارکت شهروندان در مدیریت شهری می‌تواند نقش حائز اهمیت و در خور توجهی داشته باشند. بارهای عاملی روی مسیرهای به دست آمده، نشان داد که الگوی مورد نظر از اعتبار و روایی قابل‌قبولی برخوردار بود و

مقدار بارهای عاملی تمام مسیرها بیش از ۰/۷ نشان داد؛ بنابراین سمن ها برای ارتقاء مشارکت شهروندان در مدیریت شهری می توانند در ابعاد مختلف نقش های مهم ایفا کنند.			
یافته های پژوهش نشان داد که همبستگی بین دو متغیر سرمایه اجتماعی با مشارکت سیاسی بر مبنای ضریب همبستگی پیرسون با $r=0/195$ و $(sig=0/000)$، و بین جامعه پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی نیز $r=0/344$ و $(sig=0/000)$ مورد تأیید قرار گرفت.	تبیین رابطه جامعه پذیری سیاسی و سرمایه اجتماعی با مشارکت سیاسی شهروندان (مطالعه موردی: شهروندان شهرستان های کاشان و آران و بیدگل)	محمدزاده و همکاران (۱۴۰۱)	۹
نتایج موید این بود که بین متغیر تعهد اجتماعی (۳۵٪) و ابعاد آن یعنی رعایت داوطلبانه هنجارها (۰/۴۳)، درونی شدن ارزش ها (۰/۳۷)، پایداری به جامعه (۰/۴۰)، یکسان پنداری خود با دیگران (۰/۳۲) و پایداری به خانواده (۰/۲۵) با مشارکت سیاسی شهروندان ارتباط مثبت و مستقیم و معنادار وجود دارد.	بررسی ارتباط بین تعهد اجتماعی و مشارکت سیاسی در بین شهروندان شهر بندرعباس	حسینی نژاد و همکاران (۱۴۰۱)	۱۰
یافته ها نشان داده است که ترکیبی از ویژگی های مرکزی و محیطی در طراحی مشارکت بیشترین تأثیر را دارد، در حالی که تک ویژگی های محدودیت هایی دارند. نتایج نشان داده است که برای طراحی ابزارهای مشارکت الکترونیکی، جنبه های روان شناختی شهروندان برای ایجاد انگیزه در مشارکت های آنها نیاز است.	جایگزینی ویژگی های اقناعی در مباحث سیاست: پیامدهای طراحی فرآیندهای مشارکت عمومی	لی، سهوی و چوی (۲۰۱۷)	۱۱
نتایج نشان داد حفظ طبیعت مستلزم مدیریت مردم و مدیریت در کنار مردم است. دانش محلی، دیدگاه های جهانی، ارزش ها و برداشت های ذی نفعان از اهمیت بالایی برخوردار است و اگر یک	مشارکت ذی نفعان در مدیریت دریایی: اهمیت شفافیت و قوانین برای مشارکت	روکمان (۲۰۱۷)	۱۲

Lee, shawi and Choi

Rokman

فلسفه مشارکتی فاقد اهداف روشن باشد، روند مشارکتی نمی‌تواند موفقیت آمیز باشد.			
یافته‌ها نشان داده است که شبکه‌های اجتماعی، انگیزه و توانایی شهروندان را برای مشارکت در امور عمومی افزایش می‌دهند و از این رو می‌توانند اثربخشی تأمین کالاهای عمومی را افزایش دهند.	سرمایه اجتماعی، مشارکت شهروندان و عملکرد بخش عمومی در تایلند	سویویزا ۱ (۲۰۱۷)	۱۳
سازمان‌ها باید یک برنامه استراتژیک سازنده تهیه کنند که در آن تأثیر منافع ذی‌نفعان در تصمیم‌گیری هیئت مدیره و فعالیت شرکت‌ها مشخص شود و از طریق اصلاحات قانونی باعث افزایش مشارکت ذی‌نفعان شده و در نتیجه یک پایگاه ذی‌نفعان درگیر در تصمیم‌گیری هیئت مدیره ایجاد شود.	افشاگری و مشارکت: مکانیسم‌های مشارکت ذی‌نفعان	ایسر و مکینیل ۲ (۲۰۱۸)	۱۴
قوانین و دستورالعمل‌های موجود برای مشارکت سهامداران کافی نیست و نیاز به تغییر در فرهنگ سیاسی وجود دارد که فرآیند قانون‌گذاری به روشی بهبود یابد تا تعامل ذی‌نفعان را ممکن سازد	مشارکت زودهنگام ذی‌نفعان برای تنظیم بهتر عملکرد سازمان‌های غیردولتی	برزوار و همکاران ۳ (۲۰۱۹)	۱۵
نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که سه دسته از پلتفرم‌های تعامل (فرآیندهای مشترک، منابع فیزیکی / فضاها / رویدادها و برنامه‌های دیجیتالی) و سه سطح درگیری (تعامل شناختی، عاطفی و رفتاری) خلق ارزش از طریق مشارکت ذی‌نفعان در مراحل مختلف ایجاد دانش را افزایش می‌دهد.	ایجاد همکاری از طریق مشارکت ذی‌نفعان و ایجاد دانش در خدمات شبکه‌های غیردولتی	برزوار و همکاران (۲۰۱۹)	۱۶
در پژوهش خود بیان کرده‌اند که شهروندانی که معتقدند به نظراتشان توسط دولت در نظر گرفته	رابطه مشارکت و رضایت مندی	هی و ما ۴ (۲۰۲۰)	۱۷

1Sobois

2Esser and McNeill

3Barzwar et al

4He & Ma

می‌شود، رضایت بیشتری دارند که به نوبه خود منجر به اعتماد بیشتر به دولت می‌شود.			
الزامات شهروندان و کارمندان عمومی شامل یک پلتفرم مشارکت با همسو با بسترهای مشارکت شود	درگیرکردن شهروندان در شهر هوشمند از طریق بسترهای مشارکت: چهارچوبی برای کارمندان عمومی و توسعه‌دهندگان	سیمونفسکی و همکاران ^۱ (۲۰۲۱)	۱۸

بررسی‌های موجود در زمینه پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهند که در زمینه طراحی الگوی ایرانی اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی با رویکرد ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی مستقیماً پژوهشی صورت پذیرفته است و خلأ دانشی در ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی مشاهده می‌شود. از این رو پژوهش حاضر در زمینه طراحی و تبیین الگوی ایرانی اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی با رویکرد ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی بخشی از خلأ پژوهشی موجود را پر می‌کند.

۴. مبانی نظری پژوهش:

۴-۱. خط‌مشی ۲:

با نگاهی به تعاریف مختلف از خط‌مشی در حالت کلی می‌توان گفت خط‌مشی عبارت است از خط سیر و راهی که انسان در پیشرو دارد (الوانی، ۱۳۹۵). در واقع با پیچیدگی‌های محیطی رو به فزونی نقش دولت‌ها و حکومت‌ها گسترش می‌یابد و بر نقش و اهمیت مقوله خط‌مشی‌گذاری بیش‌ازپیش پی برده و می‌توان گفت که بعد جدیدی در این حوزه و رشته مدیریت دولتی مطرح می‌شود که خط‌مشی‌گذاری عمومی نامیده می‌شود (قربانی زاده و همکاران، ۱۳۹۴). از طرفی خط‌مشی که با مجموعه‌ای از اقدام‌های به نسبت ثابت و هدفمند در قالب پرداختن به یک مسئله یا دغدغه که توسط یک فرد یا مجموعه‌ای از بازیگران اعم از رسمی یا غیررسمی دنبال می‌شود (اندرسون، ۳

^۱Simowski et al

^۲Policy

^۳Anderson

۲۰۱۴). از این رو خط‌مشی فرآیندی است که طی آن مسئله‌ای در عرصه عمومی شناسایی و در یک نظام پویا و هدفمند، در همه ابعاد و سطوح، اقدام به ارائه راه‌حل‌های مناسب برای آن و اجرا در بستر زمان و مکان می‌گردد تلقی می‌شود (ساباتیر، ۱۹۹۱). با این شرایط و به‌طور کلی می‌توان گفت که خط‌مشی عمومی آدربرگیرنده اجزایی است که اصطلاحاً هدف، محتوا و اثر نامیده می‌شود. منظور از هدف به مقصدی که خط‌مشی عمومی برای نیل به آن شکل گرفته است گفته می‌شود، محتوا نیز حاصل از انتخاب گزینه مطلوب در خط‌مشی به دست می‌آید و در نهایت اثر به پیامد و تغییراتی که از خط‌مشی متأثر شده است اطلاق می‌گردد دلالت دارد (الوانی و شریف‌زاده، ۱۳۹۱). همچنین فرایند خط‌مشی گذاری ۳ می‌توان گفت که از فرآیندهای نوظهور مدیریتی است که در مرکز روابط میان شهروندان و دولت‌ها قرار دارد و به میزان زیادی کیفیت زندگی روزمره شهروندان را تحت تاثیر قرار می‌دهد. سیاست‌گذاران مبتنی بر فرایند خط‌مشی گذاری عمومی، در اصل منافع عمومی را دنبال می‌کنند، آنها باید در عمل، ذی‌نفعان گوناگون جهت مشارکت را تشخیص دهند و هزینه‌ها و مزایای هر یک را در نظر بگیرند (کولباچ ۲۰۱۸: ۴۸). اتخاذ خط‌مشی، فرایند تصمیم‌گیری سیاست‌های عمومی است که به طور مداوم یا مکرر به جای منافع عمومی در راستای منافع یک گروه یا فرد خاص مورد توجه قرار می‌گیرد. اتخاذ خط‌مشی عمومی می‌تواند از طریق طیف وسیعی از ابزارهای غیر قانونی مانند رشوه، بلکه از طریق راه‌های قانونی مانند لابی و حمایت مالی از احزاب سیاسی و مبارزات انتخاباتی به دست آید (خاژیرادیوا و همکاران ۲۰۱۹: ۸۷). در واقع خط‌مشی عمومی در اصل، تمرکز فکری بر طراحی، اجرا و ارزیابی سیاست‌ها به عنوان مداخلات هدفمند دولت در فرایندهای اجتماعی بوده است که قبل از عملی شدن یا تغییر در پرتو تجربه، باید با دقت کالیبره شوند (پیترز، ۲۰۱۹: ۸۹). به طوری که می‌توان گفت: خط‌مشی عمومی برای دولت‌ها، سازمان‌های خصوصی و افراد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. دولت‌ها، انرژی و منابع زیادی را برای

♠Sabatier

♠Public policy

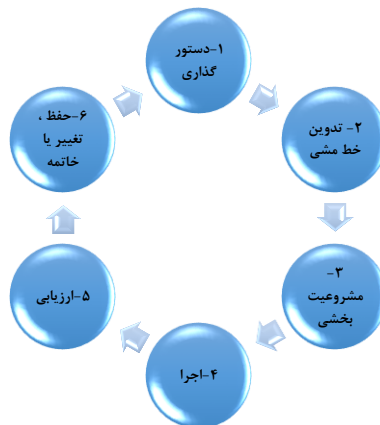
♠Public policy process

♠Kolbach

♠Khajiradiava et al

♠Peters

توسعه خط مشی ها اعمال می کند. سازمان های خصوصی نیز تحت تاثیر نتایج حاصل از خط مشی های عمومی قرار می گیرند و افراد جامعه نیز رفتارهای خود را متناسب با خط مشی های عمومی تنظیم می کنند (آنیب، ۲۰۱۸: ۱۳). از طرفی فرآیند خط مشی گذاری، مجموعه به هم وابسته ای از فعالیت ها و اقداماتی است که با شناسایی مسائل عمومی، ایده ها و اولویت های دولت را در حالت های مختلف برای افراد یا مراجع تصمیم گیرنده تعیین می کند و بدین وسیله آن ها تعیین می کند که کدام گزینه و چه وقت باید به یک اقدام عملی تبدیل شود. این فرآیند پیچیده حاصل چهار گروه متغیر است که عبارت اند از: حوادث و رویدادهای عمومی، بازیگران از جمله بازیگران رسمی (قوای سه گانه)، احزاب و گروه های ذینفع، مجریان خط مشی ها (دانش فرد، ۱۳۹۵). خط مشی گذاری به صورت یک چرخه فرآیندی را تشکیل می دهد که شامل چندین فعالیت و مرحله است. کایرنی (۲۰۱۶) فرآیند خط مشی گذاری را توالی منطقی فعالیت هایی دانسته است که در طی آن خط مشی های عمومی ایجاد می شوند.

شکل ۱. الگوی یک چرخه کلی خط مشی (کایرنی، ۲۰۱۶)

۱) دستور گذاری خط مشی: شناخت و دریافت مسئله، سبب واکنش سازمان های عمومی متولی یا مرتبط موضوع خواهد شد. به عبارت دیگر ضمیر، مرجع خود را پیدا خواهد کرد.

Anib۱

۱Cairney

۲Policy agenda

۲) تدوین خط مشی: این مرحله زمانی آغاز می‌شود که فشار افکار عمومی و یا آثار مسئله، سازمان متولی را ناچار به بررسی و چاره‌جویی نموده باشد. مخالفین و موافقین با بررسی مسئله، حدس زدن راجع به علل حدوث آن، شناسایی متغیرهای مرتبط و بسترهای پیدایش مسئله با ارائه راه‌حل‌ها و پیشنهادها واکنش نشان می‌دهند.

۳) مشروعیت بخشی: یازمان با جمع آوری شواهد، تعیین معیار گزینه‌ها، مشورت و تحلیل ریسک راه حل‌ها یکی از گزینه‌ها را انتخاب می‌کنند و به آن مشروعیت می‌بخشند و آن را قانونی می‌کنند.

۴) اجرای خط‌مشی: پس از این‌که خط‌مشی قانونی گردید، با طی مراحل قانونی برای اجرا ابلاغ می‌شود. در این مرحله، اجرای خط‌مشی پس از ابلاغ شروع خواهد شد.

۵) ارزیابی خط‌مشی: نظارت و ارزیابی، هم‌زمان با اجرای خط‌مشی شروع می‌شود، بازخورد در مورد چگونگی به‌کارگیری خط‌مشی و توان آن در جهت رفع مشکل دریافت می‌گردد و منابع تخصیص داده‌شده، بازبینی می‌شود. همچنین مهارت متصدیان برای اجرای اثربخش کنترل و نقاط قوت و ضعف مشخص می‌شود.

۶) تغییر یا خاتمه خط‌مشی: پس از استخراج نتایج ارزیابی، نقاط قوت و ضعف و کمبودها روشن می‌شود. در این مرحله جریان پشتیبانی فعال می‌گردد، ضرورت رفع کمبودها و نقایص تعیین شده و برنامه‌ای برای رفع کمبودها و اقدامات بعدی طراحی می‌گردد. حتی ممکن است تصمیمات تکمیلی و پشتیبانی بعدی نیز وضع شود. در نتیجه ارزیابی، ممکن است خط‌مشی به قوت خود باقی باشد، قسمتی از آن اصلاح شود، بخشی از آن حذف شود و یا به‌کلی لغو گردد (دانش فرد، ۱۳۹۵: ۳۲-۲۹). صاحب‌نظران این مراحل را به‌طور کلی در سه مرحله تدوین، اجرا و ارزیابی تقسیم می‌کنند (کایرنی، ۲۰۱۶). همچنین خط‌مشی را به گونه‌های مختلف

1 Formulation of policy

2 Legitimacy

3 Policy implementation

4 Policy evaluation

5 Change or Termination of Policy

تقسیم‌بندی کرده‌اند، یکی از این تقسیم‌بندی‌ها بر اساس قوای سه‌گانه است: الف) خط‌مشی‌های تقنینی که به‌وسیله قوه مقننه وضع می‌شود، ب) خط‌مشی‌های اجرایی که توسط قوه مجریه وضع می‌شود، ج) خط‌مشی‌های قضایی که توسط قوه قضاییه وضع می‌شود (مکندی، ۲۰۰۵).

۴-۲. مشارکت:

در تعریفی ساده، مشارکت عمومی را میزان آگاهی و تمایل مردم برای دخالت و اثرگذاری بر خط‌مشی‌های عمومی، اداره امور عمومی و تعیین سرنوشت خود و کشور خود به‌صورت جمعی، برشمرده‌اند (دوئل، ۲۰۱۵). و این در حالی است که برخی دیگر، مشارکت عمومی را تشکیل‌دادن کوشش‌های سازمان‌یافته برای افزایش کنترل بر منابع و نهادهای نظم‌دهنده در شرایط اجتماعی معین از سوی مردم، گروه‌ها و نهادهایی که تاکنون از حیطة اعمال چنین کنترلی محروم بوده‌اند، تعریف کرده‌اند. براین‌اساس، کلیه افراد جامعه و نهادهای مردمی فعال در سطح جامعه حق دارند در تصمیمات اثرگذار بر سرنوشت خود مشارکت داشته باشند. در همین راستا، انجمن بین‌المللی مشارکت عمومی، مشارکت عمومی را درگیری افرادی که تحت‌تأثیر تصمیمات قرار می‌گیرند، در فرایند تصمیم‌گیری تعریف کرده است که این مشارکت می‌تواند در سطح ارائه مشاوره، درگیرشدن و مشارکت مستقیم افراد، ارائه گردد (دوئل، ۲۰۱۵). درواقع مشارکت به‌عنوان مکانیزم مؤثر در برنامه‌ریزی‌های عمومی و کاهش ریسک تقویت اثر برنامه‌های ملی در آینده است و همچنین مشارکت به‌عنوان کاتالیزور تغییر اجتماعی است (ایوانس و همکاران، ۲۰۱۹: ۲). در واقع یکی از کلیدی‌ترین پایه‌های حکمرانی خوب میزان مشارکت مردم در امور جامعه به شمار می‌رود که می‌تواند به‌صورت‌های مختلف اعم از مستقیم و غیرمستقیم صورت گیرد. با این شرایط نمی‌توان همیشه انتظار داشت تمامی نظرات موجود در نظام خط‌مشی‌گذاری عمومی به علت محدودیت‌های گسترده و شرایط فنی مدنظر قرار گیرد، بلکه منظور اشاره به آزادی بیان و تنوع دیدگاه‌ها و سازمان‌دهی یک جامعه مدنی دارد (حشمت‌زاده و همکاران،

Makinde

Participation

Dueal

Evans et al

۱۳۹۶: ۱۵). مشارکت به‌طور کلی به دودسته کلی تقسیم می‌شود: نوع اول مشارکت اجتماعی^۱؛ در این حوزه متضمن انواع فعالیت‌های فردی یا جمعی برای تأثیرگذاری بر تصمیم‌گیری‌ها و خط‌مشی‌های دستگاه‌های عمومی از سطوح پایین (شهرداری، نظام آموزشی و...) تا سطوح بالاتر (دستگاه‌های عالی قانون‌گذاری، اجرایی و قضایی) است. همکاری مردم در گروه‌ها، برنامه‌های اجتماعی، خاصه انجمن‌های داوطلبانه و سازمان‌های غیردولتی، دال بر مشارکت اجتماعی آن‌ها است که در معنای وسیع، دربرگیرنده انواع کنش‌های فردی و گروهی به‌منظور دخالت در تعیین سرنوشت خود و جامعه و تأثیر نهادن بر فرآیندهای تصمیم‌گیری درباره امور عمومی است. از طرفی مشارکت اجتماعی در دو بُعد نوع‌دوستانه و مدنی نیز مورد توجه است: الف) بُعد مشارکت نوع‌دوستانه^۲؛ به معنای علاقه و اعتنای فرد نسبت به کنش‌های مبتنی بر اعمال نوع‌دوستانه و اولویت منافع دیگران بر نفع شخصی است، افراد در این وضعیت، به مجموعه فعالیت‌ها و کنش‌های مرتبط با نفع دیگران و بدون چشم‌داشت آنی، مبادرت می‌ورزند. ب) بُعد مشارکت مدنی^۳؛ به معنای علاقه و اعتنای فرد نسبت به کنش‌های اجتماعی مرتبط با شکل‌گیری جامعه مدنی است. افراد در این وضعیت، به مجموعه فعالیت‌های مبتنی بر منافع عمومی در قالب شاخص‌های جامعه مدنی مبادرت می‌ورزند. در این نوع مشارکت منافع و آثار مطلوب مشارکت به‌صورت غیرمستقیم و در یک فرایند اجتماعی به افراد مشارکت‌کننده بازمی‌گردد (فتحی و میرزا پوری، ۱۳۹۵: ۹۰). نوع دوم مشارکت سیاسی^۴؛ این مشارکت فعالیت داوطلبانه اعضای جامعه را در انتخاب رهبران و شرکت مستقیم و غیرمستقیم در خط‌مشی‌گذاری عمومی است. به‌عبارت‌دیگر مشارکت سیاسی فرآیندی که مجموعه افراد جامعه با شرکت در تصمیم‌گیری‌ها در اداره و سازمان‌دهی جامعه سهیم می‌شوند و خط‌مشی‌های عمومی را تبیین و یا بر آن تأثیر می‌گذارند (ملکی، ۱۳۹۷: ۱۰۲). از جمله عوامل مرتبط با مشارکت سیاسی تعهد اجتماعی می‌باشد. تعهدات اجتماعی برخاسته از ایده‌هایی است که می‌توانند تا حدودی بین عاملان اجتماعی

---

1 Social participation

2 The dimension of altruistic participation

3 The dimension of civic participation

4 Political participation

و همچنین ارتباطی که این عامل ها می توانند با خودشان داشته باشند، توصیف شود (سینگ، ۲۰۱۷: ۱۴۲) از آنجایی که میزان تعهد اجتماعی در میان افراد جامعه با عوامل اجتماعی متعددی در رابطه است، از این روی با این بررسی می توان ریشه های ایجاد تعهد و تداوم آن را پیدا کرد و بر آن اساس شرایط مناسبی را برای تربیت افرادی با تعهد اجتماعی بالا مهیا کرد. آنجا که عدم وجود تعهد و اعتماد بین مردم و خانواده ها منجر به گسسته شدن روابط اجتماعی میان مردم می شود، ممکن است عوامل اقتصادی و اجتماعی با تعهد اجتماعی ارتباط داشته باشد و آنجا که در متن و فرهنگ جامعه نگاه داشته شده و از بین نرفته و در نهایت ممکن است نشأت گرفته از عوامل فرهنگی باشد از آنجا که تعهد حالتی هنجار گونه در جامعه داشته و قانونمند است، پدیده ای اجتماعی است و از آنجا که حالتی مرضی به خود می گیرد و افزایش می یابد به یک مساله اجتماعی مبدل می گردد (پاسکویر، ۲۰۰۴: ۱۵۴). تعهد اجتماعی عاملی است که باعث ایجاد نظم در کار و حس انجام وظیفه در افراد می شود. توجه به مفهوم تعهد اجتماعی در جامعه، توجه به اخلاق و روابط انسانی است. تعهد باعث می شود، افراد نسبت به وظایف و رفتار اجتماعی خود، وجود تعهد اجتماعی در یک جامعه باعث افزایش مشارکت های داوطلبانه، ایجاد همدلی و برقراری نظم در جامعه و پایبندی به اصول جامعه می گردد بدون وجود عامل کنترل خارجی حساس باشند و وظایف خود را به بهترین شکل ایفا کنند (سیدی، ۱۳۹۵: ۱۰۴). تعهد اجتماعی به عنوان یکی از ارکان مهم اجتماعی، شرایط تنظیم امور را فراهم کرده، به قابلیت نظم و ثبات اجتماعی می افزاید و پیش بینی امور و جریان های اجتماعی را نیز تسهیل می کند. تعهد به کارکردی بودن یک گروه اجتماعی کمک می کند، چنانکه یکپارچگی تعهدات فردی موجب ایجاد تعهد اجتماعی و در نتیجه مشارکت سیاسی بیشتر می شود. در یک طبقه بندی دیگر، انواع مشارکت به صورت زیر تقسیم شده است: ۱- مشارکت ابزاری، ۲- در این نوع مشارکت کارکنان به صورت یک ابزار ملاحظه می شوند. این نگرش بدون توجه به مبانی انسانی و فرهنگی

Singh

¶Pasquier

¶Instrumental participation

افراد، صرفاً به انسان با دیدی اقتصادی و مادی توجه می‌کند. ۲- مشارکت تحمیل شده ۱۰ این نوع مشارکت که توسط افراد نخبه در سطوح سازمانی توسط مدیران ارشد هدایت می‌شود به صورت برنامه‌ریزی شده و هدایت شده افراد را در اداره امور سهام می‌سازد. ۳- مشارکت توسعه‌ای ۱۱ این نوع مشارکت فرایندی است: اجتماعی، یکپارچه، جامع، پویا، همبسته، مکمل، چندبعدی و چند فرهنگی؛ به عبارت دیگر، مشارکت توسعه‌ای خواهان مشارکت همه افراد در سازمان‌دهی جامعه است. در مشارکت توسعه‌ای به نیازهای عالی انسانی توجه می‌شود (سعادت و باقری، ۱۳۹۹: ۴۲). از طرفی دیگر مشارکت ذینفعان ۱۲ به عنوان فرآیندی تعریف می‌شود که به موجب آن، یک سازمان افرادی را درگیر می‌کند که ممکن است تحت تأثیر تصمیماتی قرار بگیرند که می‌گیرد و در اجرای عملیات آن تأثیر دارند (زارورای، ۲۰۱۷). همچنین مشارکت کارکنان نوعی فرآیند مشارکتی است که هدف آن تشویق و ترغیب کارکنان و اعضای سازمان به دادن تعهد و مشارکت هر چه بیشتر در امر موفقیت سازمان است، پایه و اساس اندیشه مزبور بر این منطبق قرار دارد که کارکنان در فرآیند تصمیماتی که بر سرنوشت آن‌ها تأثیر می‌گذارد، مشارکت می‌کنند. در واقع در امورات خود از آزادی عمل بیشتری برخوردار بوده و بر زندگی کاری خود کنترل‌هایی اعمال می‌کنند و سازمان بدین وسیله موجبات انگیزش هر چه بیشتر آنان را فراهم می‌نماید و افراد تعهد بیشتری به سازمان پیدا می‌کنند، در نتیجه بازدهی، تولید و بهره‌وری در سازمان افزایش می‌یابد و سرانجام نسبت به کار خود، بیشتر احساس رضایت می‌کنند (تری و همکاران، ۲۰۱۷). به عبارت دیگر مشارکت فرآیند درگیری کارکنان در تصمیم‌های راهبردی و تاکتیکی سازمان است که به صورت رسمی - غیر رسمی و در شکل مستقیم - غیر مستقیم و با درجه، سطح و حدود مشخصی اتفاق می‌افتد (حاجی‌وند و همکاران، ۱۴۰۱). با این شرایط مشارکت به ایجاد روابطی کمک می‌کند که منجر به بهبود خط مشی‌ها در جامع می‌

Imposed participation

Development participation

stakeholder participation

Zarurai

Employee participation

Terry

گردد (کاردینیا شایر، ۲۰۲۱). همچنین کمیسیون حقوقی سازمان ملل (۲۰۱۴) طی قطعنامه ۲۰۰۰ مشارکت را جزو یکی از ۶ شاخص حکمرانی خوب معرفی کرده است (برزوار، ۲۰۱۹). آرنشتاین (۱۹۶۹) یک چارچوب ارزشمندی برای مشارکت بین دولت ها و شهروندان ارائه داد، این چارچوب به صورت پلکانی با ۸ درجه مشارکت از عدم مشارکت در پایین ترین سطح تا پیشرفته ترین شکل مشارکت است، و این در حال است که مطالعات جدیدتر این سطوح نردبان مشارکت را سطح آگاه سازی به سمت مشاوره، توافق، طراحی مشارکتی، تصمیم گیری و در نهایت به سمت بالاترین سطح مشارکت یعنی خودکنترلی سوق می دهد (دشت بزرگی و همکاران، ۱۴۰۱).

۳-۴. نهادهای تخصصی:

منظور از نهادهای تخصصی در این مقاله، سازمانها و نهادهای است که به موجب قانون حق دخالت و خطمشی گذاری را در جمهوری اسلامی ایران برخوردار هستند.

۵. روش شناسی پژوهش:

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر نحوه ی گردآوری داده ها، آمیخته (کیفی - کمی) با رویکرد متوالی اکتشافی می باشد. این تحقیق با استفاده از پارادایم اثبات گرایی و تفسیری آمیخته شامل رویکردهای کیفی و کمی انجام شده است. جامعه ی آماری این تحقیق در بخش کیفی شامل ۳۰ نفر از خبرگان بود که با استفاده از شیوه ی نمونه گیری گلوله برفی و با شاخص اشباع نظری و در بخش کمی متخصصان و صاحب نظران خطمشی گذاری عمومی کشور بودند که با توجه به نامحدود بودن جامعه با استفاده از نمونه گیری تصادفی ساده و فرمول کوکران ۳۸۴ تن، مورد مطالعه قرار گرفتند انتخاب شدند. ابزار جمع آوری اطلاعات در بخش کیفی مصاحبه نیمه ساختاریافته با افراد خبره با استفاده از روش تحلیل تم و در بخش کمی از پرسشنامه محقق ساخته و استفاده از تکنیک مدل سازی معادلات جهت آزمون مدل استفاده گردید. به منظور حصول

Cardinalia Shire

Arnstein

Specialized institutions

اطمینان از روایی پژوهش در بخش کیفی اقدامات زیر انجام شد: (۱) تطبیق توسط اعضا: مشارکت‌کنندگان گزارش نهایی پژوهش، فرایند تحلیل و مقوله‌های به‌دست‌آمده را بازبینی و نظر خود را در ارتباط با آن‌ها ابراز کردند. (۲) بررسی همکار: چند نفر از دانشجویان دکتری مدیریت و اعضای هیئت‌علمی دانشگاه که در مصاحبه‌ها مورد مشارکت قرار نگرفته بودند، به بررسی یافته‌ها و اظهارنظر درباره آن‌ها پرداختند. (۳) مشارکتی بودن پژوهش: به‌طورهم‌زمان از مشارکت‌کنندگان در تحلیل و تفسیر داده‌ها استفاده شد. (۴) بازخور مشارکت‌کننده: تفسیرها و نتایج به مشارکت‌کنندگان ارائه و موارد بد درک شده تعیین و اصلاح شدند. (۵) دریافت نظرات همکاران خبره: تبیین‌ها و نتایج توسط همکاران و خبرگان مورد بازبینی قرار گرفت و نظرات اصلاحی آن‌ها اعمال گردید. همچنین، استراتژی‌های بهبود پایایی در بخش کیفی به‌صورت زیر بوده است: (۱) هدایت دقیق جریان مصاحبه برای گردآوری داده‌ها: در پژوهش حاضر مطابق با استانداردهای پژوهش‌های کیفی، راهنمای مصاحبه طراحی و مصاحبه‌ها با رعایت اصول علمی و اخلاقی برگزار گردیدند. به‌منظور اطمینان از پایایی نتایج مصاحبه‌ها، پس از کدگذاری اولیه، در فاصله زمانی کوتاهی کدگذاری‌ها بازبینی شد و نظرات تکمیلی آنان دریافت شد. (۲) ایجاد فرایندهای ساختمان‌د برای اجرا و تفسیر مصاحبه‌ها: در فرایند مصاحبه‌ها، هر مصاحبه به‌طور جداگانه ثبت و سپس، پیاده‌سازی شد تا اطمینان حاصل شود که چیزی نادیده گرفته نمی‌شود. مصاحبه‌ها در محیط‌های آرام برگزار و پس از جمع‌آوری، داده‌ها با استفاده از روش‌های کدگذاری با رویکرد نظریه داده بنیاد تحلیل و تفسیر شدند. (۳) استفاده از کمیته تخصصی: کلیه فرایندهای این پژوهش با نظارت اساتید مدیریت انجام گردید. همچنین روش گردآوری داده‌ها در بخش کمی میدانی بوده است و ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه محقق ساخته بود. برای به دست آوردن پایایی ابزار از آلفای کرونباخ و روایی با استفاده از روایی محتوای و همگرا (AVE) در پژوهش استفاده شد. تحلیل داده‌ها به کمک معادلات ساختاری با نرم افزار Amos انجام گرفت. باهدف حصول اطمینان از روایی محتوای سنج، پرسشنامه برای پنج تن از استادان مدیریت ارسال گردید. پس از دریافت بازخورد از این خبرگان، اصلاحات پیشنهادی انجام و پرسشنامه نهایی تدوین شد. برای اطمینان از پایایی ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه به‌صورت تصادفی ساده در اختیار نمونه‌مقدماتی ۳۰ نفره ای از متخصصان حوزه خط‌مشی گذاری دفاعی قرار گرفت. ضرایب آلفای

کروناخ محاسبه شده با استفاده از نرم افزار آماری SPSS گویای پایایی مناسب سنجه و مؤلفه های آن بود که مقدار آن در این پژوهش $\alpha=0/813$ گرفت. در ادامه در جدول ۲، خلاصه ای از اطلاعات مصاحبه شوندهگان آورده شده است.

جدول ۲. خلاصه ای از اطلاعات مصاحبه شوندهگان

ردیف	زمینه فعالیت	تحصیلات	رشته تحصیلی	سابقه مدیریت	سن
۱	استاد گروه مدیریت	دکتری	مدیریت دولتی	۴۰	۸۱
۲	دانشیار گروه مدیریت	دکتری	مدیریت منابع انسانی	۳۰	۶۸
۳	دانشیار گروه مدیریت	دکتری	مدیریت دولتی	۳۴	۶۸
۴	دانشیار گروه مدیریت	دکتری	مدیریت دولتی	۲۵	۶۰
۵	استادیار گروه مدیریت	دکتری	مدیریت دولتی	۲۴	۵۵
۶	استادیار گروه مدیریت	دکتری	مدیریت دولتی	۲۱	۵۰
۷	استادیار گروه مدیریت	دکتری	مدیریت دولتی	۱۵	۴۸
۸	استادیار گروه مدیریت	دکتری	مدیریت دولتی	۱۶	۴۰
۹	استادیار گروه مدیریت	دکتری	مدیریت دولتی	۲۰	۴۱
۱۰	استادیار گروه مدیریت	دکتری	مدیریت دولتی	۲۳	۴۵
۱۱	استادیار گروه مدیریت	دکتری	مدیریت منابع انسانی	۱۲	۳۸
۱۲	استادیار گروه مدیریت	دکتری	مدیریت منابع انسانی	۱۰	۳۵
۱۳	استادیار گروه مدیریت	دکتری	مدیریت صنعتی	۲۳	۴۳
۱۴	استادیار گروه مدیریت	دکتری	علوم سیاسی	۲۷	۴۱
۱۵	فعال سیاسی و عضو احزاب کشور	دکتری	علوم سیاسی	۳۱	۵۱
۱۶	فعال سیاسی و عضو احزاب کشور	دکتری	علوم سیاسی	۳۰	۵۵
۱۷	فعال سیاسی و عضو احزاب کشور	دکتری	اقتصاد	۲۷	۴۷
۱۸	فعال سیاسی و عضو احزاب کشور	دکتری	مدیریت صنعتی	۲۸	۴۸
۱۹	نماینده مجلس	دکتری	مدیریت دولتی	۲۰	۵۴
۲۰	نماینده مجلس	دکتری	مدیریت دولتی	۱۷	۵۱
۲۱	نماینده مجلس اسبق	دکتری	علوم سیاسی	۲۵	۴۹

۲۲	نماینده مجلس اسبق	دکتری	علوم سیاسی	۲۱	۴۸
۲۳	مشاور عالی و معاون وزیر اسبق	دکتری	اقتصاد	۲۴	۵۵
۲۴	مشاور عالی و معاون وزیر اسبق	دکتری	جامعه شناسی	۲۱	۴۹
۲۵	کارشناس ارشد رسانه	کارشناس ارشد	روابط بین الملل	۱۲	۳۵
۲۶	کارشناس ارشد رسانه	کارشناس ارشد	ارتباطات	۱۱	۳۲
۲۷	نماینده سمن‌ها	کارشناس ارشد	فناوری اطلاعات	۱۸	۴۵
۲۸	نماینده سمن‌ها	کارشناس ارشد	جامعه شناسی	۱۶	۴۳
۲۹	نماینده سمن‌ها	کارشناس ارشد	جامعه شناسی	۱۳	۳۹
۳۰	نماینده سمن‌ها	کارشناس ارشد	علوم سیاسی	۱۳	۳۴

۶. یافته‌های پژوهش:

۶-۱. یافته‌های کیفی:

معمولاً تم‌ها و الگوهای درون داده‌ها به یکی از دو، روش استقرایی (پایین به بالا) یا روش نظری قیاسی (بالا به پایین) شناسایی می‌شوند. در رویکرد استقرایی، تم‌های شناسایی شده بیشتر به خود داده‌ها مرتبط می‌شوند و از داده‌های گردآوری شده به دست می‌آیند. در حالی که در رویکرد نظری قیاسی، داده‌ها از علاقه نظری پژوهشگر به موضوع ناشی می‌شوند و از طریق پیشینه پژوهش و زمینه کاری وی بیرون می‌آیند. معمولاً هنگامی در رابطه با موضوعی به پژوهش پرداخته می‌شود که در باب موضوع مد نظر، کمتر نظریه‌ای ظاهر شده باشد. در این گونه موارد بهتر است رویکرد استقرایی در پیش گرفته شود (محمودی و همکاران، ۱۳۹۳). بنابراین در این پژوهش برای استخراج مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر از روش استقرایی استفاده شده است. با این اوصاف در گام نخست، جهت شناسایی عوامل مؤثر در الگوی ایرانی اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی مبتنی بر ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی و در راستای پاسخگویی به سؤالات تحقیق از طریق مرور نظامند، تعداد ۳۸۵ شاخص شناسایی گردید که پس از بررسی و از طریق روش تحلیل تم، عوامل و عناصر تشکیل دهنده الگوی ایرانی اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی مبتنی بر ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی شناسایی گردید. همچنین در همین مرحله به منظور تکمیل و بومی سازی، از طریق مصاحبه با خبرگان جامعه آماری پژوهش و سپس تحلیل محتوای مطالب بیان شده در طول مصاحبه‌ها، سایر عناصر تأثیرگذار در شکل دهی الگوی

موصوف احصاء گردید. و در گام بعدی مضامین پایه از تحلیل و ترکیب جملات یادداشت گذاری شده بروز و ظهور یافتند. پس از آن و در گام بعد با توجه به شکل گیری ۴۰ مضمون پایه، ۱۶ مضمون سازمان دهنده تعیین شد. در گام نهایی نیز با توجه به مضامین سازمان دهنده و همچنین ذهنیت شکل گرفته پژوهشگری طی پژوهش، تعداد ۶ مضمون فراگیر مشخص شد که در جدول ۳، مضامین بدست آمده با ذکر منبع ارائه شده است.

جدول ۳. مضامین استخراج شده.

منبع	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
P1,P3,P6,P10,...	(۱) دغدغه عموم و مستلزم تصمیم گیری گروهی	۱- ماهیت مسئله	شناخت و درک مسئله عمومی
P1,P8,P6	(۲) مسئله محوری		
P2,P5,P9,P10,...	(۳) جامعیت		
P1,P8,P8,P9	(۴) مناقشه‌ای و دارای قضاوت ارزشی، اخلاقی		
P1,P3,P6,P10,...	(۱) ارج نهادن به فضایل و توانایی‌های نهادهای تخصصی و افزایش حس تعلق سازمانی در محیط خطمشی گذاری	۲- فلسفه مشارکت	
P1,P3,P6,P10,...	(۲) همسو کردن اهداف خطمشی گذاران و نهادهای تخصصی		
P1,P2,P7,P10,...	(۳) اشاعه فرهنگ مشارکتی و همکاری جمعی در حل مشکلات و بهبود روابط کاری بین خطمشی گذاران و نهادهای تخصصی		
P2,P3,P6,P10,...	(۱) انتشار اطلاعات	۳- سطوح مشارکت	
P3,P4,P8,P12,...	(۲) مشورت و توانمند سازی نهادهای تخصصی		
P4,P5,P6,P9,...	(۳) تفویض قدرت و اختیار به نهادهای تخصصی		
P5,P6,P7,P11,...	(۱) کشف مسائل عمومی، شناسایی و تحلیل نیازهای واقعی جامعه	۱-هدف مشارکت	دستور کار خطمشی گذاری
P2,P3,P7,P9,...	(۲) ایجاد شفافیت و انگیزه برابری و جلب اعتماد در نهادهای تخصصی		
P1,P5,P6,P9,...	(۳) الزامات قانونی و ملاحظه ایدئولوژی، نگرش‌ها، اخلاقیات و ارزش‌های اساسی حاکم بر جامعه		

P2,P3,P6,P10,...	(۱) کنترل عوامل محیطی و مداخله‌ای	۲- عوامل زمینه‌ای	شکل گیری خطمی گذاری عمومی
P1,P3,P9,P10,...	(۲) کاهش نقش عوامل رفتاری		
P1,P3,P8,P12,...	(۱) امکان پذیری اقتصادی	۱- عقلانیت خطمی	
P1,P5,P7,P10,...	(۲) ملاحظه خطمی‌های کلان و اسناد بالادستی		
P4,P5,P6,P9,...	(۳) به کارگیری متخصصان حرفه‌ای و شبکه‌های خطمی گذاری عمومی		
P1,P3,P6,P10,...	(۱) انعطاف پذیری خطمی عمومی در سازمان های مختلف نظام حکومتی	۲- پویایی خطمی	
P1,P7,P9,P10,...	(۲) سازگاری خطمی مبتنی بر مقتضات زمانی		
P2,P3,P8,P11,...	(۱) انسجام افقی خطمی عمومی	۳- همراستایی خطمی	
P2,P3,P6,P8,...	(۲) انسجام عمودی خطمی عمومی		
P1,P5,P6,P8	(۳) انسجام درونی خطمی عمومی		
P1,P6,P9,P10,...	(۱) تعهد عملی و درک صحیح بازیگران خطمی از اهداف و چشم اندازهای خطمی‌های عمومی	۱- بستر سازی	اجرای خطمی گذاری عمومی
P2,P3,P8,P11,...	(۲) ایجاد باور قلبی مجریان به اجرای خطمی عمومی		
P7,P8,P9,P10,...	(۳) هماهنگی دستگاه‌های مجری خطمی عمومی		
P1,P4,P6,P9,...	(۱) کسب حداکثر نتیجه با حداقل هزینه با تخصیص منابع مالی و مناسب	۲- بهره‌وری	
P1,P5,P6,P12,...	(۲) توجه به نتایج علنی، واقعی و استمرار ابزارهای مناسب اجرای خطمی عمومی		
P1,P7,P9,P10,...	(۳) بررسی راه حل‌های موجود و وجود منابع لازم اجرای خطمی		
P2,P7,P8,P10,...	(۱) انجام مستمر و بازبینی روند ارزیابی	۱- تداوم و استمرار	ارزیابی خطمی‌های عمومی
P1,P5,P6,P7	(۲) رفع موانع اجرای ارزیابی		
P1,P5,P6,P11,...	(۱) رعایت موازین علمی و دارای استاندارد عینی و سنجش پذیر	۲- شاخص مداری	
P1,P3,P6,P10,...	(۲) بازنمایی واقعیت وضع موجود		ساختار تغییر
P1,P5,P9,P12,...	(۱) تهدید اهداف حاکمیت	۱- عوامل تعیین کننده	
P1,P7,P9,P10,...	(۲) سوء عملکردها		

نهادهای تخصصی است؛ لذا تدوین خط‌مشی باکیفیت قطعاً از ضروریات یک نظام خط‌مشی‌گذاری عمومی در کشور است. بر اساس چرخه فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی عدم توجه به این امر موجب شکل‌گیری خط‌مشی‌های ناکارآمد و درنهایت ناتوانی در حل مسائل عمومی است و همچنین منجر به ناقص ماندن خط‌مشی‌های عمومی و ایجاد اثرات و پیامدهای نامطلوب می‌گردد. جهت ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌های عمومی بایستی معیارها و شاخص‌هایی وجود داشته باشد که خط‌مشی‌گذاران بتوانند بر اساس آن کیفیت مشارکت نهادهای تخصصی را در خط‌مشی‌های عمومی ارتقاء دهند و بازخورد و پیامدهای مناسبی برای جامعه داشته باشد. به‌منظور ارائه الگوی خط‌مشی عمومی مبتنی بر مشارکت نهادهای تخصصی توجه به کل فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی و نوسان‌های درونی آن مفید هست. فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی شامل شش مرحله: شناخت و درک مسئله عمومی، دستور کار خط‌مشی‌گذاری عمومی، طراحی و شکل‌گیری خط‌مشی‌گذاری عمومی، اجرای خط‌مشی‌گذاری عمومی، ارزیابی خط‌مشی عمومی و درنهایت تغییر یا خاتمه خط‌مشی‌گذاری عمومی است. بر اساس مفاهیم و مقوله‌های حاصل از پژوهش، پرداختن به ماهیت مسئله، فلسفه مشارکت و درنظرگرفتن سطوح مشارکت در مرحله شناخت و درک مسئله عمومی؛ هدف مشارکت و عوامل زمینه‌ای در مرحله دستور کار؛ عقلانیت، پویایی و هم‌راستایی خط‌مشی‌های عمومی در مرحله طراحی و شکل‌گیری خط‌مشی‌گذاری؛ بسترسازی و بهره‌وری خط‌مشی‌های عمومی در مرحله اجرای خط‌مشی‌گذاری عمومی؛ تداوم و استمرار و شاخص‌مداری در مرحله ارزیابی خط‌مشی‌گذاری عمومی؛ و عوامل تعیین‌کننده، نتایج و پیامدها، در مرحله تغییر یا خاتمه خط‌مشی‌گذاری عمومی معیارهای ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی هستند. در این پژوهش عوامل و معیارهای تبیین‌کننده ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی شامل موارد زیر است:

- ۱- مرحله شناخت و درک مسئله عمومی: پرداختن به ماهیت مسئله، فلسفه مشارکت و سطوح مشارکت معیارهای ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی هستند.
- ۲- مرحله دستور کار خط‌مشی‌گذاری عمومی: درنظرگرفتن هدف مشارکت و عوامل زمینه‌ای، معیارهای ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی هستند.

۳- مرحله طراحی و شکل‌گیری خط‌مشی‌گذاری عمومی: عقلانیت خط‌مشی‌گذاری عمومی، پویایی خط‌مشی‌گذاری عمومی و هم‌راستایی خط‌مشی‌های عمومی معیارهای ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی هستند.

۴- مرحله اجرای خط‌مشی‌گذاری عمومی: بسترسازی و بهره‌وری خط‌مشی‌های عمومی، معیارهای ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی هستند.

۵- مرحله ارزیابی خط‌مشی‌گذاری عمومی: تداوم و استمرار و شاخص‌مداری، معیارهای ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی هستند.

۶- مرحله تغییر یا خاتمه خط‌مشی‌گذاری عمومی: عوامل تعیین‌کننده و نتایج و پیامدها، معیارهای ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی هستند.
۲-۶. یافته‌های کمی:

به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری‌شده، ابتدا با بهره‌گیری از آمار توصیفی اعم از متغیرهای جمعیت‌شناختی (جنسیت، نوع شغل، تحصیلات و مدرک تحصیلی، سن و سابقه کار) ارائه شد، و در ادامه آمار استنباطی با بهره‌گیری از داده‌های موردنظر ابزار پرسش‌نامه که از طریق نمونه ۳۸۴ تن از خط‌مشی‌گذاران گردآوری شده مبنای تجزیه و تحلیل قرار گرفت که جهت تحلیل داده‌ها نیز از نرم‌افزارهای آماری SPSS و Amos استفاده می‌شود.

۱-۲-۶. بررسی نرمال بودن داده‌ها:

بر اساس یافته‌های تحقیق چولگی تمامی سؤالات بین ۱,۹۳۶- تا ۰,۲۳۵ به دست آمد که در بازه ۵+ و ۵- قرار دارند؛ بنابراین چولگی سؤالات از توزیع نرمال پیروی می‌کند و کشیدگی سؤالات بین ۰,۸۱۷ تا ۶,۴۱۳ قرار داشتند که با توجه به نظر بایرن که در بازه ± 7 قرار گرفته‌اند؛ بنابراین کشیدگی سؤالات نیز از توزیع نرمال پیروی می‌کند. براین اساس می‌توان ادعا نمود همه متغیرها دارای توزیع نرمال هستند.

جدول ۴. نتایج توصیفی مؤلفه‌های الگوی ایرانی اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی: تبیین مشارکت نهادهای تخصصی

N

خطای استاندارد	خطای استاندارد	خطای کجی	خطای کجی	انحراف استاندارد	میانگین	Missing	تعداد	متغیر
۰٫۲۴۸	۱٫۸۸۸	۰٫۱۲۵	-۱٫۳۶۵	۲٫۱۶۷۳۸	۱۷٫۵۴۶۹	۰	۳۸۴	ماهیت مسئله
۰٫۲۴۸	-۰٫۲۴۰	۰٫۱۲۵	-۰٫۵۰۴	۲٫۲۷۳۸۸	۱۱٫۶۷۴۵	۰	۳۸۴	فلسفه مشارکت
۰٫۲۴۸	۱٫۸۸۶	۰٫۱۲۵	-۱٫۶۱۸	۱٫۳۴۴۸۱	۱۳٫۳۲۸۱	۰	۳۸۴	سطوح مشارکت
۰٫۲۴۸	۱٫۱۰۴	۰٫۱۲۵	-۰٫۷۱۳	۱٫۲۳۷۹۵	۱۳٫۱۹۷۹	۰	۳۸۴	هدف مشارکت
۰٫۲۴۸	۰٫۵۵۶	۰٫۱۲۵	-۰٫۶۴۹	۰٫۸۶۷۵۹	۸٫۷۲۶۶	۰	۳۸۴	عوامل زمینه‌ای
۰٫۲۴۸	۰٫۹۵۲	۰٫۱۲۵	-۱٫۲۷۰	۱٫۰۰۳۱۵	۱۳٫۵۳۹۱	۰	۳۸۴	عقلانیت خط‌مشی
۰٫۲۴۸	-۰٫۸۰۲	۰٫۱۲۵	-۰٫۱۲۴	۱٫۷۳۰۷۹	۷٫۷۰۸۳	۰	۳۸۴	پویایی خط‌مشی
۰٫۲۴۸	۶٫۴۱۳	۰٫۱۲۵	-۱٫۹۳۶	۱٫۷۴۴۶۶	۱۳٫۵۲۳۴	۰	۳۸۴	هم‌راستایی خط‌مشی
۰٫۲۴۸	-۰٫۵۰۶	۰٫۱۲۵	-۰٫۴۷۰	۱٫۳۵۵۴۱	۱۳٫۲۸۱۳	۰	۳۸۴	بسترسازی
۰٫۲۴۸	۲٫۸۵۶	۰٫۱۲۵	-۱٫۲۹۹	۱٫۴۶۶۴۹	۱۳٫۲۳۷۰	۰	۳۸۴	بهره‌وری
۰٫۲۴۸	-۰٫۸۱۷	۰٫۱۲۵	-۰٫۲۵۴	۱٫۳۳۷۰۲	۸٫۳۲۸۱	۰	۳۸۴	تداوم و استمرار
۰٫۲۴۸	۲٫۰۷۵	۰٫۱۲۵	-۱٫۴۵۴	۱٫۳۴۳۱۳	۹٫۰۱۳۰	۰	۳۸۴	شاخص مداری
۰٫۲۴۸	-۱٫۳۱	۰٫۱۲۵	۰٫۲۳۵	۲٫۴۸۰۹۹	۱۵٫۸۶۹۸	۰	۳۸۴	عوامل تعیین‌کننده
۰٫۲۴۸	۰٫۵۵۴	۰٫۱۲۵	-۱٫۲۵۷	۱٫۶۲۶۹۹	۱۳٫۱۴۵۸	۰	۳۸۴	نتایج و پیامدها

۶-۲-۲. تحلیل عاملی تأییدی:

به منظور بررسی تناسب داده‌ها جهت اجرای تحلیل عاملی که در زمانی که یک سازه بزرگ خود از چند متغیر پنهان تشکیل شده باشد، از تحلیل عاملی تأییدی و از آزمون بارتلت و شاخص KMO استفاده شد و در واقع می‌توان گفت که در تحلیل عاملی تأییدی علاوه بر بررسی رابطه متغیرهای مشاهده‌پذیر با متغیرهای پنهان، رابطه متغیرهای پنهان با سازه اصلی خود نیز بررسی می‌شود (حبیبی، ۱۳۹۱). در واقع در صورتی که آزمون بارتلت معنادار و شاخص KMO که مقدار آن (بین صفر و یک) در نوسان است، به یک نزدیک‌تر باشد (بیشتر از ۰/۶)، بیانگر تناسب

داده‌ها برای انجام تحلیل عاملی است. در مورد مقدار محاسبه‌شده برای آزمون بارتلت نیز به‌واسطه سطح معناداری توزیع X^2 (کای دو) قضاوت می‌شود. جدول ۵. نتایج آزمون KMO و بارتلت الگوی ایرانی اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی: تبیین مشارکت نهادهای تخصصی.

KMO and Bartlett's Test

۰/۸۰۶	آزمون کفایت نمونه‌گیری KMO ۱
۸۹۶۴,۳۰۲	مقدار تقریبی کای دو
۷۸۰	درجه آزادی
۰/۰۰۱	معناداری

Bartlett's Test of Sphericity

مطابق جدول ۳. با توجه به خروجی نرم‌افزار که عدد معناداری آزمون KMO (۰/۸۰۶) بزرگ‌تر از ۰/۶) و عدد معناداری آزمون بارتلت (۰/۰۰۱ کوچک‌تر از ۰/۰۵)، می‌توان گفت که داده‌ها برای اجرای تحلیل عاملی مناسب است.

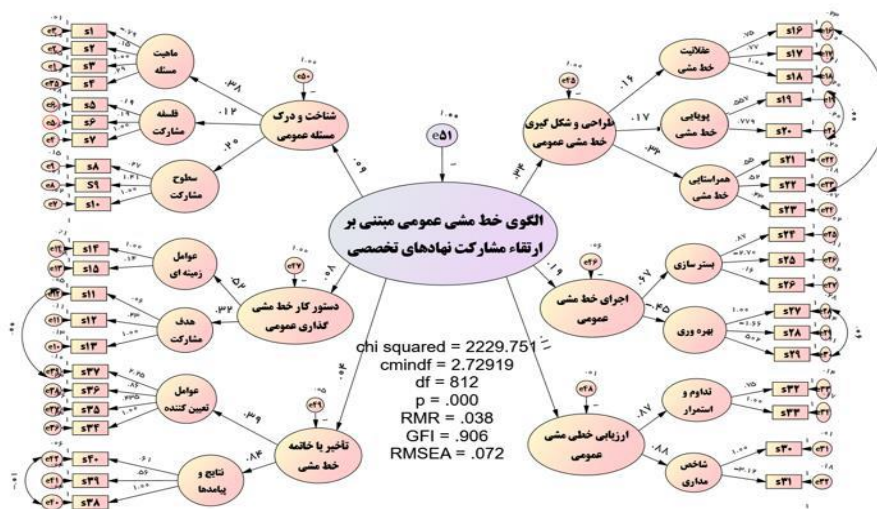
۳-۲-۶. برازش مدل مفهومی:

جدول ۶. شاخص‌های برازش متغیر الگوی ایرانی اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی: تبیین مشارکت نهادهای تخصصی.

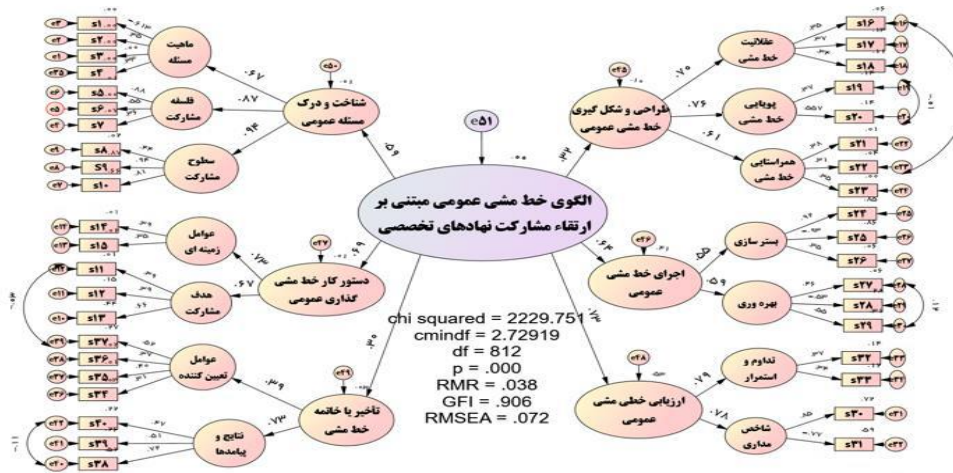
نتیجه	برازش قابل قبول	مدل	اختصار	نام شاخص	گروه‌بندی شاخص‌ها
	کمتر از ۵	۲,۷۲۹۱۹	CMIN/DF	حداقل اختلاف	شاخص‌های برازش تطبیقی
قابل قبول	TLI > ۹۰٪	۰,۸۸۳	TLI	شاخص برازش توکر - لوئیس	
قابل قبول	NFI > ۹۰٪	۰,۸۷۷	NFI	شاخص برازش هنجار شده	
قابل قبول	CFI > ۹۰٪	۰,۹۰۲	CFI	شاخص برازش تطبیقی	
قابل قبول	IFI > ۹۰٪	۰,۹۰۳	IFI	شاخص برازش افزایشی	
قابل قبول	الانتر از ۵۰ درصد	۰,۷۳۲	PNFI	شاخص برازش مقتصد هنجار شده	شاخص‌های برازش مقتصد

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy

قابل قبول	الانتر از ۸ درصد	۰,۷۵۳	PCFI	ساختن برآزش تطبیقی مقتصد
قابل قبول	کمتر از ۱۰ درصد	۰,۰۷۲	RMSEA	یشه میانگین مربعات خطای برآورد
قابل قبول	کمتر از ۱۰ درصد	۰,۰۳۷	RMR	بیانگین مجذور پسمانده

شکل ۳. خروجی ایموس برای تحلیل عاملی سازه ابزار اندازه گیری خط مشی گذاری عمومی: تبیین مشارکت نهادهای تخصصی (در حالت غیراستاندارد).

شکل ۴. خروجی ایموس برای تحلیل عاملی سازه ابزار اندازه‌گیری خط‌مشی گذاری عمومی: تبیین مشارکت نهادهای تخصصی (در حالت استاندارد).

جدول ۷. بارهای عاملی.

شاخص‌ها	<---	شاخص‌ها	ضریب رگرسیونی غیراستاندارد	ضریب رگرسیونی استاندارد	S.E.	نسبت (C.R.)	PVAL UE	نتیجه
طراحی و شکل‌گیری خط‌مشی عمومی	<---	الگوی خط‌مشی عمومی مبتنی بر ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی	۰,۳۴۹	۰,۳۲۹	۰,۰۴۶	۷,۵۵۵	***	تأیید
شناخت و درک مسئله عمومی	<---	الگوی خط‌مشی عمومی مبتنی بر ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی	۰,۸۶۴	۵۸۹	۰,۰۲۷	۳,۱۷۲	۰,۰۰۲	تأیید

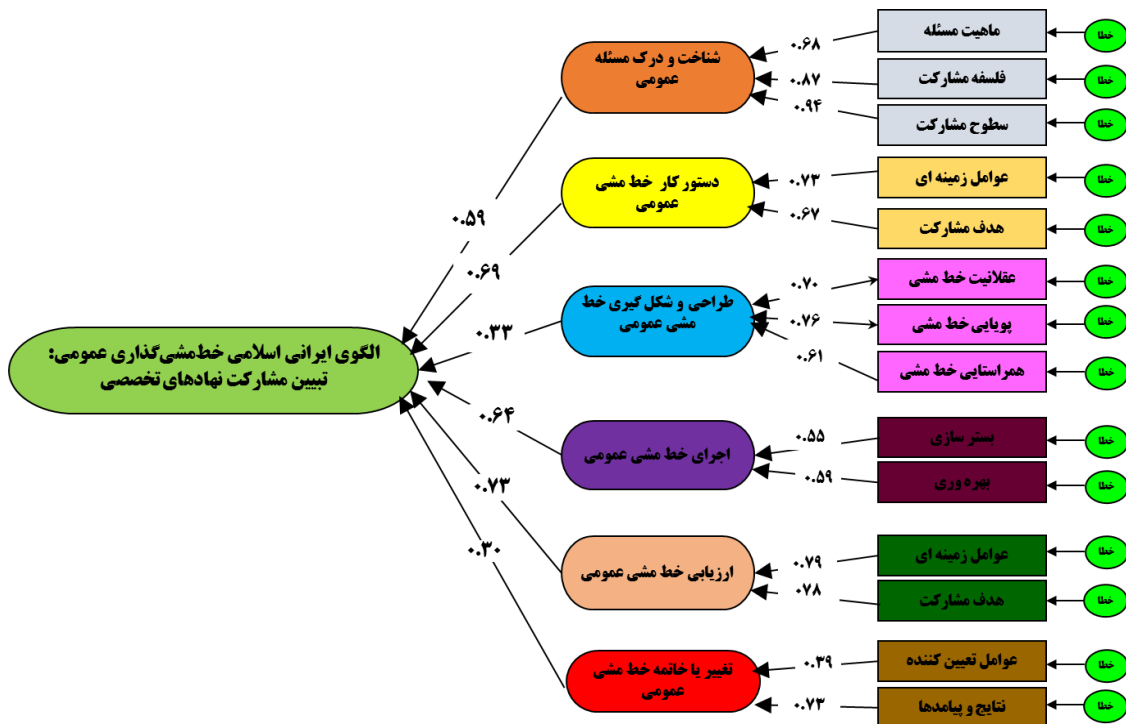
تأیید	۰,۰۱۹	۲,۳۴۳	۰,۰۳۷	۰,۸۶۴	۰,۸۶۴	الگوی خط‌مشی عمومی مبتنی بر ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی	<---	دستور کار خط‌مشی گذاری عمومی
تأیید	***	۱۴,۸۳۰	۰,۰۱۳	۰,۶۴۰	۰,۹۵۴	الگوی خط‌مشی عمومی مبتنی بر ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی	<---	اجرای خط‌مشی عمومی
تأیید	***	۶,۱۸۸	۰,۰۰۷	۰,۹۸۲	۰,۴۰۳	الگوی خط‌مشی عمومی مبتنی بر ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی	<---	تأخیر یا خاتمه خط‌مشی
تأیید	***	۱۳,۰۰۷	۰,۰۰۸	۰,۷۲۶	۰,۱۱۰	الگوی خط‌مشی عمومی مبتنی بر ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی	<---	ارزیابی خطی مشی عمومی
تأیید	۰,۸۸۶	۰,۱۴۳	۰,۰۱۰	۶۷۱.	۰,۳۸۴	شناخت و درک مسئله عمومی	<---	ماهیت مسئله
تأیید	***	۱۲,۳۴۴	۰,۰۱۰	۸۶۷.	۰,۱۲۴	شناخت و درک مسئله عمومی	<---	فلسفه مشارکت
تأیید	***	۳۱,۷۰۷	۰,۰۰۶	۰,۹۴۲	۰,۹۸۵	شناخت و درک مسئله عمومی	<---	سطوح مشارکت
تأیید	***	۱۰,۹۸۷	۰,۰۱۵	۷۶۲.	۰,۶۰۶	طراحی و شکل‌گیری خط‌مشی عمومی	<---	عقلانیت خط‌مشی
تأیید	***	۱۶,۰۶۵	۰,۰۱۰	۰,۷۶۱	۰,۱۶۱	طراحی و شکل‌گیری خط‌مشی عمومی	<---	پویایی خط‌مشی

تأیید	۰,۰۰۳	۲,۹۲۹	۰,۰۱۳	۰,۶۱۲	۰,۳۷۳	طراحی و شکل‌گیری خط‌مشی عمومی	<---	هم‌راستایی خط‌مشی
تأیید	***	۱۴,۵۵۷	۰,۰۱۸	۰,۵۵۱	۰,۶۷۲	اجرای خط‌مشی عمومی	<---	بسترسازی
تأیید	***	۱۳,۰۴۸	۰,۰۳۶	-۰,۵۹۲	-۰,۴۴۶	اجرای خط‌مشی عمومی	<---	بهره‌وری
تأیید	***	۱۵,۷۶۵	۰,۰۲۷	۰,۷۹۲	۰,۸۷۱	ارزیابی خطی مشی عمومی	<---	تداوم و استمرار
تأیید	***	۲۲,۳۲۷	۰,۰۴۸	۰,۷۷۸	۰,۸۸۰	ارزیابی خطی مشی عمومی	<---	شاخص‌گذاری
تأیید	***	۷,۸۳۴	۰,۰۶۰	۰,۳۸۴	۰,۳۹۱	تأخیر یا خاتمه خط‌مشی	<---	عوامل تعیین‌کننده
تأیید	***	۱۷,۴۲۳	۰,۰۱۸	۰,۷۳۲	۰,۸۴۶	تأخیر یا خاتمه خط‌مشی	<---	نتایج و پیامدها
تأیید	***	۶,۰۵۳	۰,۰۰۷	۰,۷۳۵	۰,۵۲۶	دستور کار خط‌مشی گذاری عمومی	<---	عوامل زمینه‌ای
تأیید	***	۹,۷۰۰	۰,۰۳۳	۰,۶۶۹	۰,۳۲۲	دستور کار خط‌مشی گذاری عمومی	<---	هدف مشارکت
تأیید	***	۱۰,۷۸۶	۰,۰۲۷	۰,۶۷۵	۰,۳۸۳	ماهیت مسئله	<---	S۳
تأیید	***	۱۲,۱۴۲	۰,۰۷۴	۰,۴۳۶	۰,۹۴۱	ماهیت مسئله	<---	S۲
تأیید	***	۵,۶۰۴۱	۰,۴۰	-۰,۱۳۶	-۰,۷۸۲	ماهیت مسئله	<---	S۱
تأیید	***	۸,۶۵۳	۰,۰۱۸	۰,۳۵۶	۱,۰۰۰	فلسفه مشارکت	<---	S۷
تأیید	۰,۰۱۲	۲,۵۰۵	۰,۰۷۸	۰,۵۳۵	۰,۱۹۵	فلسفه مشارکت	<---	S۶
تأیید	***	۳,۸۶۸	۰,۰۵۰	۰,۸۴۸	۰,۱۹۳	فلسفه مشارکت	<---	S۵
تأیید	***	۳,۸۶۸	۰,۰۵۰	۰,۸۱۴	۱,۰۰۰	سطوح مشارکت	<---	S۱۰
تأیید	***	۱۹,۴۷۱	۰,۰۷۲	۰,۹۳۵	۱,۴۰۸	سطوح مشارکت	<---	S۹
تأیید	***	۶,۷۰۶	۰,۰۴۱	۰,۴۳۹	۰,۲۷۳	سطوح مشارکت	<---	S۸

S۱۳	<---	هدف مشارکت	۱,۰۰۰	۰,۶۶۲	۰,۰۷۸	۱۱,۷۸۷	***	تأیید
S۱۲	<---	هدف مشارکت	۰,۴۳۱	۰,۳۹۲	۰,۰۸۶	۵,۰۱۴	***	تأیید
S۱۱	<---	هدف مشارکت	۰,۵۹۲	۰,۳۸۷	۰,۰۲۱	۲,۸۰۳	۰,۰۰۵	تأیید
S۱۵	<---	عوامل زمینه‌ای	۱۴۷.	۰,۳۵۳	۰,۰۴۹	۱۲,۷۸۹	***	تأیید
S۱۴	<---	عوامل زمینه‌ای	۱,۰۰۰	۰,۳۹۴	۰,۰۰۴	۲۱,۲۳۰	***	تأیید
S۱۶	<---	عقلانیت خط‌مشی	۰,۷۸۴	۰,۳۶۶	۰,۱۱۵	۶,۸۰۰	***	تأیید
S۱۷	<---	عقلانیت خط‌مشی	۰,۷۳۱	۰,۳۵۷	۰,۰۹۴	۷,۷۸۲	***	تأیید
S۱۸	<---	پویایی خط‌مشی	۱,۰۰۰	۰,۳۸۴	۰,۰۱۵	۹,۰۴۵	***	تأیید
S۲۰	<---	پویایی خط‌مشی	۰,۷۷۹	۰,۳۵۸	۰,۰۷۹	۱۰,۱۱۷	***	تأیید
S۲۱	<---	هم‌راستایی خط‌مشی	۰,۵۵۲	۰,۳۸۸	۰,۱۰۱	۷,۸۴۲	***	تأیید
S۲۲	<---	هم‌راستایی خط‌مشی	۰,۵۲۲	۰,۳۱۶	۰,۹۲۴	۲,۷۲۸	۰,۰۰۶	تأیید
S۲۳	<---	هم‌راستایی خط‌مشی	۰,۳۸۰	۰,۳۵۶	۰,۲۳۹	۴,۵۹۰	۰,۱۱۲	تأیید
S۲۴	<---	بسترسازی	۱,۰۰۰	۰,۹۲۰	۰,۰۵۲	۵۵,۷۲۱	***	تأیید
S۲۵	<---	بسترسازی	-۲,۷۰۸	-۰,۹۲۶	۰,۰۴۳	-۶۳,۵۶۴	***	تأیید
S۲۶	<---	بسترسازی	۰,۱۶۶	۰,۳۵۳	۰,۰۱۳	۱۲,۶۲۰	***	تأیید
S۲۷	<---	بهره‌وری	۱,۰۰۰	۰,۴۶۱	۰,۱۱۴	۱۱,۲۴۲	***	تأیید
S۲۸	<---	بهره‌وری	-۱,۶۲۱	-۰,۵۳۱	۰,۱۳۴	-۱۲,۰۸۴	***	تأیید
S۲۹	<---	بهره‌وری	۰,۵۰۲	۰,۵۵۷	۰,۳۶۹	۱۲,۲۰۸	***	تأیید
S۳۰	<---	شاخص مداری	۱,۰۰۰	۰,۸۴۶	۰,۱۵۳	۱۱,۷۸۲	***	تأیید
S۳۱	<---	شاخص مداری	-۳,۱۱۸	-۰,۷۷۱	۰,۰۹۷	-۳۲,۰۷۶	***	تأیید
S۳۲	<---	تداوم و استمرار	۰,۷۵۱	۰,۳۷۵	۰,۱۴۷	۲۷,۸۹۱	***	تأیید
S۳۳	<---	تداوم و استمرار	۱,۰۰۰	۰,۳۴۴	۰,۰۱۵	۲۷,۸۹۱	***	تأیید
S۴	<---	ماهیت مسئله	۲,۱۹	۰,۳۱۳	۰,۱۴۲	۲۲,۸۱۸	***	تأیید
S۳۴	<---	عوامل تعیین‌کننده	۱,۰۰۰	۰,۳۹۶	۰,۱۷۷	۸,۴۰۱	***	تأیید
S۳۵	<---	عوامل تعیین‌کننده	۰,۴۹۵	۰,۴۰۱	۰,۳۵۵	۴,۲۱۸	***	تأیید

تأیید	***	۵,۴۰۰	۰,۱۶۱	۰,۳۷۲	۰,۸۶۹	عوامل تعیین کننده	<---	S۳۶
تأیید	***	۷,۷۳۶	۰,۲۶۲	۰,۵۳۳	۲,۰۲۳	عوامل تعیین کننده	<---	S۳۷
تأیید	***	۷,۸۵۲	۰,۱۰۹	۰,۶۸۷	۱,۰۰۰	نتایج و پیامدها	<---	S۳۸
تأیید	***	۱۶,۹۵۰	۰,۰۳۵	۰,۵۱۵	۰,۵۹۸	نتایج و پیامدها	<---	S۳۹
تأیید	***	۱۵,۰۶۳	۰,۰۳۸	۰,۴۲۳	۰,۵۷۴	نتایج و پیامدها	<---	S۴۰
تأیید	***	۶,۱۸۸	۰,۰۹۷	۰,۳۵۷	۰,۵۵۷	عقلانیت خط‌مشی	<---	S۱۹

۶-۲-۴. الگوی نهایی پژوهش:

شکل ۵. الگوی نهایی ایرانی اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی: تبیین مشارکت نهادهای تخصصی.

نتیجه‌گیری

این مطالعه باهدف طراحی الگوی ایرانی اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی: تبیین مشارکت نهادهای تخصصی انجام شد. پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت گردآوری داده‌ها آمیخته (کیفی - کمی) با رویکرد اکتشافی متوالی است. جامعه آماری این تحقیق در بخش کیفی شامل ۳۰ نفر از خبرگان بود که با استفاده از شیوه‌ی نمونه‌گیری گلوله‌برفی و با شاخص اشباع نظری و در بخش کمی متخصصان و صاحب‌نظران خط‌مشی‌گذاری عمومی کشور بودند که با توجه به نامحدود بودن جامعه با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی ساده و فرمول کوکران ۳۸۴ تن، مورد مطالعه قرار گرفتند انتخاب شدند. در بخش کیفی پژوهش به روش مصاحبه با خبرگان و اسناد موجود شاخص‌های الگوی ایرانی اسلامی خط‌مشی‌گذاری عمومی با رویکرد ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی با استفاده از روش تحلیل تم با شناسایی ۳۸۵ شاخص در قالب ۴۰ مضمون پایه، ۱۶ مضمون سازمان‌دهنده و ۶ مضمون فراگیر احصا

گردید. روش گردآوری داده‌ها در بخش کمی میدانی بوده است و ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه محقق ساخته بود. برای به دست آوردن پایایی ابزار از آلفای کرونباخ و روایی با استفاده از روایی محتوای و همگرا (AVE) در پژوهش استفاده شد. تحلیل داده‌ها به کمک معادلات ساختاری با نرم افزار Amos انجام گرفت. یافته‌های پژوهش در نهایت ۱۶ مؤلفه در ۶ بعد شامل: شناخت و درک مسئله عمومی؛ دستور کار خط‌مشی‌گذاری عمومی؛ طراحی و شکل‌گیری خط‌مشی‌گذاری عمومی؛ اجرای خط‌مشی‌گذاری عمومی؛ ارزیابی خط‌مشی‌گذاری عمومی و تغییر یا خاتمه خط‌مشی‌گذاری عمومی شناسایی شد؛ نتایج به دست آمده با بخشی از نتایج گزارش شده در مطالعات سیمونفسکی و همکاران (۲۰۲۱)؛ قربانی زاده و همکاران (۱۴۰۱)؛ شیخ بگلو و همکاران (۱۳۹۹)؛ پورعزت و همکاران (۱۳۹۸)؛ سلیمانی و همکاران (۱۳۹۸)؛ رمضان‌پور و همکاران (۱۳۹۸)، همخوانی دارد. در این راستا یافته‌های پژوهش نشان دادند، اگرچه حمایت سازمانی، فرهنگ مشارکتی در ابتدای راه و در کانون فرایند الگوی خط‌مشی‌گذاری عمومی مبتنی بر ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی است، یعنی برنامه‌های مطلوب که با مشارکت و همفکری خط‌مشی‌گذاران همسو با تحولات نوین جهانی در جهت بالنده نمودن خط‌مشی‌گذاران طراحی و اجرا شود و هدف نهایی اجرای آن تربیت خط‌مشی‌گذارانی توانمند و خلاق باشد. به احتمال زیاد، تجربه برخی از خط‌مشی‌گذاران از شرکت در برنامه‌هایی که در راستای رفع نیازهای آنان طراحی نگردیده و به درستی اجرا نشده است، باعث شده است که تدوین برنامه منسجم با مشارکت خودشان مهم‌ترین دغدغه و اولویت آنان در راه رشد و بالندگی باشد. همچنین انجام پژوهش‌های بیشتر در زمینه شرایط و روش‌های نوین و در سطح گسترده به روشن شدن این امر کمک شایانی خواهد کرد. حال بر مبنای یافته‌های این مطالعه، متصدیان امر خط‌مشی‌گذاری‌های عمومی می‌توانند شاهد حضور و نقش پررنگ‌تری در زمینه ارتقاء مشارکت در خط‌مشی‌گذاری عمومی را داشته باشند؛ لذا، باید با اتخاذ خط‌مشی‌های مقرراتی، این حضور را تقویت نمایند و از دانش و همکاری‌های همه‌جانبه و بهره‌گیری از ظرفیت نهادهای تخصصی در ایجاد خط‌مشی‌های عمومی و سپس در ارزیابی فرایندها و برنامه‌های اجرا شده بهره ببرند تا در نهایت به اهداف کلان خط‌مشی‌های عمومی و توسعه پایدار ارائه شده در قالب اسناد ملی نائل گردند. در این زمینه، پیشنهاد‌های به شرح زیر توصیه می‌شود.

پیشنهاد‌های پژوهش:

وجود خلأ ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در خط‌مشی‌گذاری عمومی در کشور ایران بسیار نمایان است. در کشورهای توسعه‌یافته، چنین نهادهای تخصصی به تعداد زیادی وجود دارند که بسیار هم مورد توجه و در عرصه خط‌مشی‌گذاری نیز از جایگاهی بی‌بدیل برخوردار هستند. ایجاد و توسعه چنین نهادهایی که به‌مثابه اتاق فکر، کمک شایانی به شناسایی مسائل عمومی و در دستور کار قرارداد مسائل، شکل‌گیری و اجرایی خط‌مشی‌های متناسب با مسائل جامعه و در نهایت اجرا، ارزیابی و تغییر و اصلاح خط‌مشی می‌نمایند، یکی از پیشنهاد‌های اصلی است. توسعه ظرفیت کمی و کیفی مرکز پژوهش‌های مجلس و تعریف جایگاه قانونی و وظیفه‌ای جدید برای ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی در لوایح و رصد قوانین مصوب هست. پیشنهاد می‌شود لایحه قانون ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی پیش از تصویب، با به‌کارگیری الگوی مستخرج از این پژوهش، بررسی گردد همه این موارد به بهبود دانش خط‌مشی‌گذاری عمومی کشور و نیل به اهداف والای آن قانون منتج می‌گردد.

پیشنهاد‌های کاربردی:

- ۱) اتخاذ خط‌مشی‌های عمومی مبتنی بر مشارکت نهادهای تخصصی توسط مجلس شورای اسلامی.
- ۲) امکان‌پذیری اقتصادی خط‌مشی‌های عمومی در جهت ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی.
- ۳) ارتقاء عقلانیت خط‌مشی عمومی، با بهره‌گیری از متخصصان حرفه‌ای توسط خط‌مشی‌گذاران.
- ۴) تدوین سیاست‌های کلان و اسناد بالادستی مبتنی بر ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی.
- ۵) عدم نسخه‌برداری کامل از خط‌مشی‌های خارجی در راستای نوآوری در خط‌مشی عمومی.
- ۶) ایجاد انگیزش مثبت مجریان خط‌مشی عمومی با رویکرد ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی.
- ۷) ایجاد و بسترسازی شبکه‌های اطلاعاتی مبتنی بر اتاق‌های فکر و تولید ایده‌های نوین جهت ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی.
- ۸) حذف قوانین و مقررات دست‌وپاگیر در راستای ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی.
- ۹) ارزیابی خط‌مشی‌های عمومی مبتنی بر شاخص‌های ارتقاء مشارکت نهادهای تخصصی

فهرست منابع

- آذر، عادل، خسروانی، فرزانه و جلالی، رضا (۱۳۹۵). تحقیق در عملیات نرم، رویکردهای ساختاردهی مسئله. تهران: سازمان مدیریت صنعتی.
- اصلی پور، حسین، خان‌محمدی، هادی (۱۳۹۷). تحلیل ساختاری تفسیری سیاست‌گذاری در موضوعات راهبردی سطح ملی (مورد مطالعه: مسائل زیست‌محیطی کشور). بهبود مدیریت، ۱۲(۴۱): ۲۵-۴۴.
- پورعزت، علی‌اصغر، سوداگر، هاشم، سعدآبادی، علی‌اصغر و هاشمی کاسوایی، مینا (۱۳۹۸). شاخص‌های اولویت‌بندی عادلانه مسائل عمومی. اندیشه مدیریت راهبردی، ۱۳(۲۶): ۱۶۹-۱۳۹.
- ثنائی پور، هادی (۱۳۹۹). فراتحلیل مطالعات سیاست‌گذاری کارآفرینی در ایران: تجربیات گذشته و چشم‌اندازهای آینده. مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، ۱۰(۳۹): ۳۸۹-۴۲۰.
- جمشیدی، صید حسین، امینی سابق، زین‌العابدین، ساده، احسان و شیخ‌الاسلام کندلوسی، نادر (۱۴۰۰)، طراحی مدل اجرای خط‌مشی‌های عمومی در شرکت‌های دولتی پروژه محور نفتی. فرایند مدیریت و توسعه، ۳۴(۲): ۱۵۰-۱۲۷.
- حاجی پور، ابراهیم، فروزند، لطف‌الله، دانایی‌فرد، حسن و فانی، اصغر (۱۳۹۴). طراحی الگوی آسیب‌شناسی اجرای خط‌مشی عمومی در ایران. مدیریت نظامی، ۱۵(۵۸): ۱-۲۳.
- حاجی‌وند، علی، شریف‌زاده، فتاح و فرهادی، امین (۱۴۰۱). شناسایی و اولویت‌بندی مولفه‌های مؤثر بر مشارکت کارکنان در اجرای خط‌مشی‌های عمومی حوزه مدیریت شهری (مورد مطالعه؛ شهرداری ارومیه). حکمرانی و توسعه، ۲(۲): ۱۱۹-۱۵۲.
- حجازی، یوسف، عربی، فائزه (۱۳۸۷). عوامل مؤثر در جلب مشارکت سازمان‌های غیردولتی در حفاظت از محیط‌زیست، محیط‌شناسی، ش ۴۷.
- حسین پور، داود، معدنی، جواد (۱۳۹۸). کاربرد رویکرد خط‌مشی‌گذاری تعاملی در تدوین الگوی مبارزه با پول‌شویی. مدیریت دولتی، ۱۱(۱): ۷۳-۹۸.
- حسینی نژاد ماه خاتونی، سید باقر، الهی‌منش، محمد حسن و پریرزاد، رضا (۱۴۰۱). بررسی ارتباط بین تعهد اجتماعی و مشارکت سیاسی در بین شهروندان شهر بندرعباس. جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۱۱(۱): ۳۷۱۳-۳۷۰۳.
- دانش فرد، کرم اله (۱۳۹۵). فرآیند خط‌مشی‌گذاری عمومی، تهران، انتشارات صفار

- دشت بزرگ، محمود، مکنوندی، فواد، چناری، وحید، امیرنژاد، قنبر و جعفری نیا، سعید (۱۴۰۱). مشارکت ذینفعان در دستور کار خط مشی عمومی کمیسیون انرژی مجلس شورای اسلامی. خط مشی گذاری عمومی در مدیریت، ۱۳(۴۵): ۱-۱۷.
- رحیم زاده، سیروس، شیخ الاسلامی، علیرضا و ذاکر حقیقی، کیانوش (۱۴۰۱). تدوین الگوی مشارکت سازمان های مردم نهاد در نظام مدیریت شهری (نمونه موردی: کلان شهر تهران). تحقیقات جغرافیایی، ۳۲(۲): ۲۴۱-۲۵۱.
- رضوی نژاد، سید امین، ملک محمدی، حمیدرضا (۱۳۹۷). درآمدی تحلیلی بر مسئله شناسی در سیاست گذاری امنیتی. مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی، ۸(۲۷): ۲۹۶-۲۷۹.
- رهنورد، فرج اله، علی پور، حسین، دهدار، فرزین و خلیلی، حیدر (۱۳۹۸). چارچوب رابطه حکومت و مردم در ایران: رویکرد نهادی مدیریت دولتی، ۱۱(۱): ۴۷-۲۷.
- سلیمانی خوئینی، مهدی، دانش فرد، کرم اله و نجف بیگی، رضا (۱۳۹۸). الگوی اقتضایی شناسایی مسائل عمومی در فرایند خط مشی گذاری ایران با تأکید بر عوامل پیش ران. مدیریت دولتی، ۱۱(۴): ۵۵۶-۵۳۰.
- سوداگر، هاشم، امیری، علی نقی و امامی، سید مجتبی (۱۳۹۷). واکاوی و تحلیل مفهوم خط مشی عمومی: ماهیت، صفات و غایت. مدیریت دولتی، ۱۰(۴): ۵۲۷-۵۰۶.
- شیخ بگلو، زین العابدین، تیمورنژاد، کاوه، گیوریان، حسن و عباس زاده سهرون، یداله (۱۳۹۹). ارائه مدل مشارکت ذینفعان در خط مشی گذاری عمومی در سازمان غذا و داروی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، فرهنگ و ارتقای سلامت، ۴(۴): ۴۹۸-۴۸۸.
- عابدی جعفری، حسن، تسلیمی، محمد سعید، فقیهی، ابوالحسن و شیخ زاده، محمد (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده های کیفی. اندیشه مدیریت راهبردی، ۲(۵): ۱۹۸-۱۵۱.
- علی پور، فرهاد، رحیمیان، محمد و سدیری جوادی، عاطفه (۱۴۰۰). تأثیر بیگانه پنداری کارکنان نسبت به کار و خط مشی های سازمان بر نگرش ها و رفتارهای آنان. فرایند مدیریت و توسعه، ۱۴۰۰؛ ۳۴ (۳): ۸۷-۱۱۲.
- قلی پور، رحمت اله؛ بیگی، وحید و سعیدآبادی، علی اصغر (۱۳۹۶). تحلیلی بر خط مشی راهکارهای اجرایی گسترش فرهنگ عفاف و حجاب: آسیب شناسی اجرا با رویکردی فازی. مدیریت دولتی، ۹(۱): ۱۳۶-۱۰۷.

قربانی زاده، وجه الله، معتضدیان، رسول، حسین پور، داود و رهبر، عباسعلی (۱۴۰۰). سناریوهای آینده مشارکت عمومی در خط‌مشی‌گذاری ایران، مطالعات راهبردی مدیریت، ۱۲(۴۵)، ۱۸۱-۲۰۴.

قاری سید فاطمی، سید محمد (۱۳۹۷). حقوق بشر در جهان معاصر، درآمدی بر مباحث نظری: مفاهیم، مبانی، قلمرو و منابع، تهران، انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش قلی پور، رحمت اله، دانایی‌فرد، حسن، امیری، علی‌نقی و عطاردی، محمدرضا (۱۳۹۴). مفهوم‌پردازی پدیده شکاف خط‌مشی در فرایند خط‌مشی‌گذاری فرهنگی. مجلس و راهبرد، ۲۲(۸۱): ۹۱-۱۲۵.

محمودی، وحید، نیری، شهرزاد و پورعزت، علی‌اصغر (۱۳۹۳). بازپردازی شاخص‌های توسعه قابلیت‌های انسانی در پرتو فرمان امام علی (ع) به مالک اشتر. مدیریت بازرگانی، ۶(۱): ۱۸۶-۱۶۷.

گرچی پور، حسین، خاشعی، وحید، اسلامبولچی، علیرضا و اصغری صارم، علی (۱۳۹۸). الگوی ارزشیابی فرایند خط‌مشی‌گذاری فرهنگی با رویکرد مطالعه کیفی اسناد فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مدیریت دولتی، ۱۱(۱): ۷۲-۴۷.

مهرگان، فرهاد، فقیهی، ابوالحسن و میرسپاسی، ناصر (۱۳۹۷). نقش مشارکت سیاسی و نظام دموکراتیک در شکل‌دهی فرهنگ سیاسی (مورد مطالعه: شهروندان کرد در منطقه کردستان عراق) خط‌مشی‌گذاری عمومی در مدیریت، ۹(۲): ۱۹-۱.

محمدزاده راوندی، مهدی، مهکویی، حجت و صابری، حمید (۱۴۰۱). تبیین رابطه جامعه‌پذیری سیاسی و سرمایه اجتماعی با مشارکت سیاسی شهروندان (مطالعه موردی: شهروندان شهرستان‌های کاشان و آران و بیدگل). کاشان‌شناسی، ۱۵(۲): ۶۴-۴۷.

نوروزی، مهناز، موسی‌خانی، مرتضی و سبحانی، عبدالرضا (۱۴۰۱). طراحی الگوی مشارکت ذینفعان در توسعه کارآفرینی دانشگاهی در ایران (مورد مطالعه: دانشگاه آزاد اسلامی). پژوهش‌های مدیریت راهبردی، ۲۸(۸۶): ۱۵۷-۱۷۳.

Boenigk, S., Fisk, R., Kabadayi, S., Alkire, L., Cheung, L., Corus, C., ... & Smidt, N. (2021). Rethinking service systems and public policy: a transformative refugee service experience framework. *Journal of Public Policy & Marketing*, 40(2), 165-183.

Carpenter, D., & Moss, D. A. (Eds.). (2013). *Preventing regulatory capture: Special interest influence and how to limit it*. Cambridge University Press.

- Day, J. C. (2017). Effective public participation is fundamental for marine conservation—lessons from a large-scale MPA. *Coastal Management*, 45(6), 470-486.
- Ghazinoory, S., & Aghaei, P. (2021). Differences between policy assessment & policy evaluation; a case study on supportive policies for knowledge-based firms. *Technological Forecasting and Social Change*, 169, 120801.
- Innes, A. (2014). The Political Economy of State Capture in Central E Urope. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 52(1), 88-104.
- Monnet, É., Pagliari, S., & Vallée, S. (2014). Europe between financial repression and regulatory capture (No. 2014/08). Bruegel Working Paper.
- Wellstead, A. M., & Howlett, M. (2021). (Re) Thinking think tanks in the age of policy labs: The rise of knowledge-based policy influence organisations. *Australian Journal of Public Administration*.